RUDOLF BRAJČIĆ

TRO-
OSOBNI BOG

Zagreb 1967

Rudolf Brajčić

Tro-osobni Bog

KRATKE KONFERENCIJE O PRESV. TROJSTVU

ZAGREB 1967

S DOPUŠTENJEM CRKVENIH I
REDOVNIČKIH POGLAVARA

IZDAO: Rudolf Brajčić D. I. – Zagreb, Jordanovac 110
TISAK: Grafičko poduzeće „6. MAJ" Ivanić-Grad

PREDGOVOR

Tajna presv. Trojstva temeljna je tajna kršćanstva. Jednako tajna Božjega kao i čovjekova kršćanskog bića. Stoga ju je potrebno upoznati da ne bismo mi kršćani ostali stranci sami sebi. Ova bi nam knjižica htjela pružiti priliku za što bolje upoznavanje te tajne.

Pri izradbi ove knjižice služio sam se priručnom literaturom, osobito Monsabréom i Lippertom.

I ovaj put zahvaljujem o. Josipu Badaliću D. I., profesoru na Nadb. kl. gimnaziji u Zagrebu, koji je knjižicu pregledao i jezično dotjerao.

Pisac

1. Narav i značenje misterija uopće

Tko samo ponešto treznije i svestranije promatra sebe i svijet oko sebe, lako opaža da je sav svemir isprepleten bezbrojnim misterijima; lako opaža kako se svijet oko njega upravo kupa u misteriju.

Mi, doduše, govorimo o energiji, ali: što mi o njoj znamo? Da je uzrok svih pojava u materiji, i ništa više. „Ja znam za zakon sile teže, kaže Newton, ali ako me netko zapita što je sila teže, ja nemam za nj nikakva odgovora." A taj odgovor vrijedi za energiju uopće.

Mi svi vidimo pri svjetlu i u svjetlu. Ali, što je to svjetlo, tko bi to znao reći? „Svjetlo, ta najobičnija pojava, rekao je jedan fizičar, pojava koja nas vodi u svijet svih materijalnih pojava i koja se nalazi u jezgri svih materijalnih pojava, u svojoj jezgri i biti nepoznat je fenomen."[1]

Mi znamo da je proces gibanja u našem svemiru započeo prije 5-10 milijardi godina, ali kako se je materija

probudila iz svog letargičnog sna u život, u kojem se je dotad nalazila, nijedan nam fizičar to ne zna protumačiti.

Za lijepih vedrih noći jasno vidimo rastrti azurni plašt neba ukrašen dijamantima zvijezda. Ali, što je u tim nebeskim dubinama skriveno, što su ona gorući tjelesa što milenijima plamsaju u beskrajnim prostorima — to je za nas tajna.

No, na misterij ne nailazimo samo među materijalnim pojavama i u mrtvoj prirodi već, i to u puno kompliciranijem obliku, i u živim bićima. Već i početak života za nas je tajna. Priklonili se mi bilo kojem sistemu, utekli se Bogu ili kaosu, povijesti ili pripovijesti, razumu ili fantaziji, nastanak života za nas uvijek znači misterij. I kao što je nastanak života misterij, tako je misterij i sam život. Ta nisu li misteriji baš u životu — napose u ljudskome životu — našli svoje, upravo, ročište? Tu je u čovjeku misterij srca! To ljudsko srce — što je ono? Da li hladan kamen ili žarka peć; da li ranjenik ili ranjavalac; da li prijestolje mržnje ili hram ljubavi? Tu je u čovjeku misterij slobodne volje, te majke svih zala i svih dobara, na kojoj počivaju sva prokletstva i svi blagoslovi. Ta slobodna volja ljudska — što je? Znamo da ona sniva o idealima i kuje mračne osnove; da diže na vrhunce kreposti i da tjera u ponore zloće; znamo kad ona prijeđe u karikaturu da i čovjek postaje karikatura čovještva, i kad se ona utrne u čovjeku, nema više ni čovjeka u njemu. Ali, što je ona u sebi — to mi ne znamo. Tu je u čovjeku misterij razuma. Kako taj razum kroz vidljivi svijet dopire do nevidljivoga, kako kroz fenomene dopire do jezgre stvari, kako od pojedinačnih bića stvara opće pojmove tih bića — sve su to pitanja na koja mi ne znamo odgovoriti.

Kad je pak tome tako, kad na misterij nailazimo redovito kao po kakvom pravilu u svim stvarima, onda nikakvo čudo ako ga nalazimo također na izvoru svih stvari tj. u Bogu. I bilo bi upravo čudo kad ga tamo ne bismo našli. Ta neograničeno se ne može obuhvatiti ili iscrpsti našim ograničenim razumom. Istina, orlovo oštro oko vidi s visina dalje i jasnije nego vrapčevo s krova, ali postoje granice preko kojih ne seže ni najoštrije oko, postoje daljine pred kojima se muti i najbistriji pogled. Predjeli Neizmjernoga i Neograničenoga predstavljaju takve daljine za naš razum, koji, jer je ograničen, ima svoj domet preko kojeg ne ide. Stoga bi naša vjera bila sumnjiva vjera kad ne bi upravo obilovala misterijima. Za Krista, koji nam se predstavlja kao službeni poslanik neba i nosilac istine o nebu, bila bi slaba preporuka, kad bi njegova nauka bila bez tajna. I Duha Svetoga jedva bismo mogli smatrati učiteljem svrhunaravne istine, da nas nije upozorio na tajne položene u dubine Božjega bića. Najveća pak tajna, koju nam je Duh Sveti otkrio, tajna s najdubljih dubina božanstva, tajna koja zalazi u sve ostale tajne naše vjere, jednako one božanske kao i one naše ljudske, jest tajna presv. Trojstva. I o toj najvećoj tajni kršćanstva, o srcu, dakle, kršćanstva, htio bih vam progovoriti u nekoliko slijedećih konferencija.

A da te konferencije uzmognete slijediti što većim interesom, iznijet ću vam u ovoj konferenciji nekoliko misli o misteriju uopće.

Što je misterij? Misterij najprije nije apsurd. Istina, ta oba pojma rado se povezuju, ali se nikako ne smiju povezati. Apsurd je konglomerat pojmova od kojih jedan poništava drugi. Misterij je pak daleko od toga da bude pojmovni kaos. Misterij zatim nije ontički vakuum. Ontički je va-

kuum negacija stvarnosti. Misterij ne niječe stvarnosti, već on je naprotiv afirmira.

Misterij je, dakle, istina i stvarnost. Da, istina i stvarnost. Ali opet ne vidljiva stvarnost, već skrivena, nerazgolićena stvarnost; stvarnost kojoj ljudski razum ne može doći do dna, koju uza sav svoj napor rasvjetljivanja i objašnjavanja ne može konačno dohvatiti. Misterij je, možemo kratko i slikovito reći, za naš razum zakrabuljena ili maskirana stvarnost. Skrovitost, tajanstvenost, šutljivost stvarnosti pred našim razumom – to je ono što tvori bitnu crtu misterija.

Ali, otkuda proizlazi ta skrivenost stvari ili što udara nekoj stvari pečat tajnovitosti? Otkuda to da neke stvari stoje pred nama otkrivene, a druge kao pod velom? Odgovor na to pitanje za čovjeka koji u svom životu ne računa s misterijem, kao što ne računa s kojom nevažnom stvari, koji se u svom životu zadovoljava običnim i bježi od svega što je neobično, predstavlja upravo iznenađenje. Ako, naime, dobro promotrimo razliku između očitih stvari i misterija, vidimo: šture, plitke, blijede, providne stvari nama su očite i jasne. Tajne nam pak predstavljaju stvari neobičnih dubina, stvari s preobilnom stvarnošću u sebi, stvari širokih dimenzija. Ne, dakle, siromašnost, skromnost, već naprotiv preobilje stvarnosti, množina bitka koju je neka stvar u sebi zbila i zgusnula, čini tu stvar skrovitom.

Priroda predstavlja za nas veliki misterij. Zašto? Jer je u sebi nagomilala toliko bića, s tolikim varijantama, s tolikom raznolikošću zakona, a opet s tolikom povezanošću i jednostavnošću da se čovjeku iza svih istraživanja prirode ne može ne oteti onaj usklik Du Bois Reymonda: Ignoramus et ignorabimus – Ne znamo i nećemo nikada znati.

Nebeski svod predstavlja za nas također misterij. Zašto? Jer po njemu lete toliki giganti vrtoglavo jureći po bezbrojnim putanjama u najrazličitijim varijantama svojih masa, u najrazličitijim nijansama svoje svjetlosti i u najrazličitijim rasponima svojih brzina, a opet s tako jedinstvenim ritmom i s tolikom harmoničnošću, koja jednako grabi i umjetnika i laika. Da je na nebu jedna zvijezda, nebo bi prestalo biti tajna, ili bi se tajna neba veoma umanjila.

Isto tako, ako je materija misterij za čovjeka, onda je to stoga, što se iza površine ploha, po kojoj nam se materija očituje, iza vanjskih tvrdih i oporih zidova materije odigrava upravo vilinski ples atomskih čestica. I baš to obilje bitka i pokreta, koje se akumuliralo u jednom atomu čine da je materija čovjeku konačno tajna uza sav progres moderne fizike, koja iskreno priznaje da ne drži svih ključeva atoma u svojoj ruci.

Tajna, dakle, znači obilje bitka. Tajna, to znači u naravnom redu, a tajna to isto znači i u svrhunaravnom redu, u Božjem redu. Kad stoga kažemo da se u Bogu nalazi misterij, onda to znači isto kao da kažemo da se u Bogu nalazi preobilje bitka, preobilje života.

Tko tako shvaća misterij – a tako ga valja shvaćati – taj lako može shvatiti značenje misterija za čovjeka.

Misterij za čovjeka znači pružanje punijeg i obilnijeg života nego što ga čovjek posjeduje. „Svaki misterij, kaže jedan pisac, izgleda apsurd, a ipak nema u životu ni umjetnosti, ni u društvenom životu ništa dublje ni plodonosnije od misterija."[2] I stupanje čovjeka u kontakt s misterijem uvijek je označeno s progresom čovjeka. Tako ulaženje čovjeka u posjed koje materijalne tajne uvijek je za čovječanstvo značilo ulaženje u novu i bolju epohu eko-

nomskog i društvenog života. I kad bi maknuli sve misterije iz prirode, vi biste sav razvitak čovječanstva paralizirali i učinili ekonomski i civilizacijski učmalim, jer s nestankom misterija nestalo bi za čovjeka izvora novih načina života. Stoga hvala Bogu, da moderna fizika nije ispitala i rasvijetlila svih kutova u atomu i da je materija još uvijek za nas misterij. Može zvučiti čudno, ali je ipak istinito: Dok u materiji bude tame, dok u prirodi bude misterija, nad materijalnom budućnošću čovjeka lebdjet će svjetlost.

I kao što tajne materije i tajne prirode predstavljaju za čovjeka izvore boljeg materijalnog života, tako tajne Boga i tajne natprirode pružaju njegovu duhu najkaloričniju hranu. Postoji u ljudskom srcu predio koji ostaje vječno neoplođen i vječno nemiran, ako se na nj ne spusti Neizmjerni, jer ljudsko srce može hraniti samo neiscrpivo Dobro. A kao što srce, tako je i ljudski duh vječno nemiran ako ga ne hrani neiscrpiva Istina tj. Istina kojoj naš razum ne dolazi nikad do dna, ne dolazi do međa, ne dolazi do kraja; drugim riječima, ako ga ne hrani misterij Neizmjernoga. Stoga nema nutarnjeg mira, nema jake duhovne svijesti, nema čvrstog i velikog duhovnog života, nema života iznutra nadahnuta i ispunjena zanosom, ako naša svijest nije ukorijenjena u misteriju Neizmjernoga i ako se odanle ne hrani. Tako misterij Boga svojom preobilnošću znači život našemu duhu. I sve što je kršćanstvo stvorilo veliko, to je bio plod njegove vjere u misterij. I svaki onaj koji bi htio kršćanske misterije prorazumiti, učiniti ih „suvremenima", otima kršćanstvu moć na duše i pljačka po kršćanstvu njegove najljepše kreposti. I naprotiv, tko god izloži dušu djelovanju tih misterija, doživljava svoj duhovni preporod.

Antikni je svijet bio bez misterija. Njegova ideja vazdilja bila je ideja idealnog čovjeka, ideja čistog humaniteta. Ta pak ideja otkopčana od božanskih misterija nije mogla učiniti čovjeka nutarnje slobodnim i uzdići ga naviše. „Nos vero iuris germanaeque iustitiae solidam et expressam effigiem nullam tenemus — Mi nemamo ni jedne solidne zgode, u kojoj bi bila ostvarena prava pravednost" jauče Ciceron.[3] Njihova je umjetnost dala doduše dotjerane oblike, ali pod tim oblicima ne stanuje duša, ne nalazi se pobožna ljubav, ne skriva se prava nutarnja sloboda, koja ne dršće ni pred smrću, već se naprotiv pod tim oblicima osjeća ropski strah i zaleđenost pred mrkim životnim usudom. Smiješak bez života i lijepa kuća smrti — to je bio stari svijet. Pojava misterija, kršćanskog misterija u antiknom svijetu značila je za taj svijet, kao što znamo, njegov preporod.

Stoga nije glas naravi, nije nutarnji glas našega bića, nije naša težnja za istinom i svjetlom proti misteriju u vjeri, već naprotiv tu borbu provodi određena količina čovjekove frivolnosti i nadute oholosti. I odbacivanje tih misterija uvijek znači odricanje od obilnijeg duhovnog života.

Imajući pred očima te misli o misteriju, htio bih vam u slijedećih nekoliko konferencija govoriti o centralnom misteriju kršćanstva: o misteriju presv. Trojstva. A to znači, htio bih vas uvesti u tajnu preobilja intimnog Božjeg života, i to ne bez koristi za život vašega vlastitog duha.

2. Trojstvo u jedinstvu

Mnoštvo u jedinstvu predstavlja ideal materijalnog bivstva, ideal života i ideal ljepote.

Ta gdje se ostvaruje materijalna egzistencija? U atomu? Za prirodu je jedan atom odsječen od drugih fantom, koji se može naći samo u laboratoriju učenjaka iza počinjena nasilja nad prirodom. U prirodi mi ne susrećemo atome, već tjelesa. A što su ona? Milijarde atoma, mnoštvo atoma. No sve te milijarde povezane su među sobom tako da predstavljaju jedno tijelo. I ako razvežete one tajanstvene sile, ako pretrgnete one fine niti koje spajaju te milijarde atoma u tijelu u jednu cjelinu, vi ste to tijelo razorili i pretvorili u kaos, jer ste mu oduzeli jedinstvo. Tako mnoštvo u jedinstvu predstavlja materijalno bivstvo.

Jednako je i sa životom. Svaku životnu monadu mi nazivamo organizmom. A što time hoćemo reći? Da je život tamo, gdje je organizirano mnoštvo. Val života redovito struji protiskujući se kroz mnoštvo sitnih živih stanica. Bez mnoštva tih životnih jedinica nema života, nema ga barem u vidljivijem stupnju. No odstranite od organizma njegov životni elan, njegovu dušu, životnu ideju, njegovu enteleheju ili kako god zvali onaj životni princip koji sve stanice organizma drži na okupu, sve prožima, sve nadahnjuje životom, vi ste organizam usmrtili, predali ga nutarnjem rasulu i raspadanju, jer ste mu sa životnim principom oteli nutarnje jedinstvo. I opet: mnoštvo u jedinstvu predstavlja život.

I sva je ljepota sazidana na istom zakonu mnoštva i jedinstva. Što je ono u glazbi, što nam uho tako ugodno dodiruje? Mnoštvo glasova, mnoštvo zvučnih nijansa, koje su se slile u jedan jedincati harmonični niz. Što ono na slici očarava naš pogled? Raznolikost boja i njihovih varijacija, što su skupa sa svjetlom i sjenom okupljene tako da tvore jedan jedinstveni prizor. A što je ono tako lijepo što se prelijeva po umjetničkoj građevini? Mnošvo linija što po njoj klize, mnoštvo ploha što ih ona nosi, mnoštvo najrazličitijih oblika što iz nje niču, a sve to tako da izrazuju jednu jedincatu harmoničnu cjelinu.

Tako na zakonu mnoštva u jedinstvu izgrađena je materija, izgrađen je život, izgrađena je ljepota. Nikakvo onda čudo što na taj zakon nailazimo, premda na posve drugi tajnovit način ostvaren, u samom božanstvu, tom izvoru sve materijalne egzistencije, svega života i sve ljepote. Jedna jedinstvena Božja narav, nedjeljiva u samoj sebi, bivstvuje sva u svakoj od triju božanskih osoba, koje su stvarno među sobom odijeljene. Tako u Bogu vrhovnom biću, vrhovnom životu i vrhovnoj ljepoti imamo trojstvo osoba u jedinstvu naravi, imamo neke vrsti mnoštvo u jedinstvu.

Prije nego što se spustimo u dublje filozofsko-teološko razglabanje toga misterija, pogledajmo sada najprije kako nam objava taj misterij prikazuje.

Objava je puna tog misterija. Prema njoj već se na pomolu čovječanstva, pri stvaranju prvog čovjeka, pojavljuje u sferi božanstva, kao u sjeni doduše, ali ne bez ikakvih kontura, neka misteriozna tajanstvena zajednica. Prije nego što će biti pritisnuto puce, da se stavi u pogon velika zamršena drama čovječanstva, tajanstvena se zajednica sokoli na to djelo riječima: „Učinimo čovjeka na sliku i priliku svoju." (1 Moj 1, 26). Nad propalim pokušajem Adama, pokušajem punim bunta i revolucije proti nebu, pokušajem da se kršenjem Božjega zakona čovjek afirmira kao Bog, odzvanja uzvišena ironija tajanstvene zajednice nad glupošću čovjeka. Nad razbaštinjenim Adamom, s potamnjelim mozgom i zgnječenom voljom, nad golim i zastiđenim Adamom, nad njim grešnikom, čuje se njezin ironični glas: „Eto Adam postade kao jedan od nas." (1 Moj 3, 22). Kada je čovječanstvo u svom nadimanju mislilo da će njegova borba proti Bogu s babilonskom kulom s vrhom do neba naskoro slaviti slavlje, opet nastupa misteriozna zajednica, da tu pobjedu osujeti: „Hajde da siđemo, govore, i da im pometemo jezik, da ne razumiju jedan drugoga što govore." (1 Moj 11, 22). Kod predavanja Božjega mandata najvećem starozavjetnom proroku, proroku Izaiji, opet nam se objavljuje, premda na vrlo diskretan način, po trostrukom uzviku serafina ta tajinstvena zajednica: „U godinama smrti kralja Ozije, tako nas izvješćuje prorok o svom najvećem doživljaju u životu, vidjeh Svemogućega gdje sjedi na prijestolju visokom i uzvišenom... Serafi su stajali pred njim... I jedan glas je vikao drugome: „Svet, svet, svet je gospodin nad vojskama!" (Iz 6, 1-3).

U objavi Novog Zavjeta, u kojoj je riječ Božja stigla na vrhunac, misteriozna zajednica Starog Zavjeta kao da izlazi iz sjene na svjetlo, da nam se predstavi ne više diskretno i kao iza zastora, već otvoreno i posve razgovjetno. Od novozavjtene objave doznajemo da tu misterioznu zajednicu u Bogu sačinjavaju trojica, i da su njihova imena: Otac, Sin i Duh Sveti.

Tri se markantna međaša mogu postaviti u objavi Novoga Zavjeta: Kristovo začeće u krilu nazaretske djevice — kao preludij djela otkupljenja; Kristov javni nastup na rijeci Jordanu, gdje je Ivan krstio — kao početak izvedbe toga djela; Kristovo uzašašće na nebo — kao njegov finale Na svim tim markantnim međašima susrećemo se s Ocem, Sinom i Duhom Svetim.

Zbunjenu i usplahirenu djevojku, zbunjenu zbog teži- ne misije koja joj se nudi i usplahirenu zbog njezina djevičanstva, anđeo smiruje tajnom misteriozne trojice: „Duh će Sveti doći na tebe (Mariju), i sila će te Svevišnjega (tj. Očeva) osjeniti; zato će se i sveto, što će se roditi od tebe, zvati Sin Božji" (Lk 1, 35).

Pošto je Ivan, ishranjen skakavcima i divljim medom, s kostimom od devine dlake i kožnatim pojasom oko bokova, izgovorio tvrdim proročkim rječnikom prolog u Kristovo evanđelje, dođe Isus na Jordan, da se i sam krsti. I eto opet objave trojice: „I gle, otvoriše mu se nebesa i vidje Duha Božjega, gdje silazi kao golub i dođe nad njega. I gle, glas (Očev) s nebesa, koji je govorio: Ovo je Sin moj ljubezni, koji je po mojoj volji" (Mat 3, 16, 17).

Pri svom fizičkom rastanku od zemlje, od zemlje koju je križem obradio, Krist upravlja apostolima riječi: „Idite... i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga." (Mat 28, 19). Otad tajinstvena zajednica Oca,

Sina i Duha Svetoga lebdi nad čovječanstvom i rosi nada nj po sakramentu svetoga krštenja božanski život.[1]

Tako prema objavi nema nikakve sumnje da se usred božanstva nalaze trojica. No kao što nas objava uči da su u Bogu trojica tako nas jednako uči da je svaki od te trojice pravi Bog.

Otac je prema vrhovnom nosiocu objave, Isusu Kristu, „Gospodar neba i zemlje" (Mat 11, 25). Njegovu volju vršiti za Krista znači „jelo i pilo". (Iv 4, 34). On je Bog, koga Krist slavi što se je „objavio malenima" (Mat 11, 25). On je pravi Bog i njega upoznati znači imati život vječni. (Iv 17, 3). Njemu se Krist obraća u svojoj getsemanskoj stisci vapeći da odstrani od njega gorki kalež patnja, izjavljujući se ipak spremnim da slijedi njegovu suverenu volju, makar ga povela na raspeće. Otac je Bog kome Krist na križu iz dubokih ponora svoje shrvane duše upravlja uzdah: „Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?" (Mat 27, 46).

No, ne samo Otac, već je i Sin pravi Bog. Sve što ima Otac, Sinovo je, i sve što radi Otac to isto radi i Sin. (Usp. Iv 16, 15; 5, 19).

A kada neprijatelji optužuju Krista, utjelovljenog sina Božjega, da sebe gradi jednakim Bogu, Krist ne samo da se ne ispričava, već naprotiv inzistira na tome, tražeći za sebe da sjedi ob desnu Bogu i da se pojavljuje na oblacima nebeskim, što po židovskoj teologiji pripada samo Bogu. (Usp. Mat 26, 64). K tome vjeru koju je čovjek dužan iskazivati samome Bogu, utjelovljeni Sin Božji traži da se iskazuje jednako njemu: „Vi vjerujete u Boga — i u me vjerujte." (Iv 14, 1). On traži za se također ljubav, koja ne trpi rivala, ljubav, koja nadilazi svaku drugu ljubav, ljubav, dakle, koju jedino Bogu dugujemo: „Tko ljubi oca ili majku, tako kaže, više nego mene, nije mene dostojan." (Mat 10, 37). On je svjestan da je u kozmosu duša ono što je sunce u našem kozmosu tj. izvor svjetla i života. „Ja sam... istina i život". (Iv 14, 6) — njegove su riječi pune božanske svijesti. A ta božanska svijest utjelovljenoga Sina Božjega očitovala se je posvuda: u neodoljivom naglasku njegovih riječi, u suverenosti njegovih gesta, u osebujnosti čudesnih djela, a nada sve u njegovu uskrsnuću. Stoga nikakvo čudo ako pred valovima te njegove božanske svijesti apostoli preda nj padaju te ispovijedaju: „Gospodin moj i Bog moj." (Iv 20, 28).

No, ne samo Otac i Sin, već je i Duh Sveti pravi Bog. Duh Sveti je „Duh istine, koji od Oca izlazi." (Iv 15, 26); Duh, koji u svoje ime navješćuje svijetu grijeh, pravdu i sud (Usp. Iv 16, 8); Duh, čija su djela jednaka božanskim djelima Oca i Sina; Duh, čijom moći apostoli mogu opraštati grijehe, ta zlodjela počinjena nad Božjim veličanstvom; Duh, u čijim se rukama nalazi najintimnija božanska funkcija u čovjeku, čovjekovo posvećenje i pobožanstvenjenje.

Tako su Otac, Sin i Duh Sveti na jednak način pravi Bog. Svaki je od njih nasilac Božjega veličanstva, i Božje majestetičnosti. Svaki jednako dostojan našega klanjanja, svaki jednako svet, svaki od njih jednako blagoslovljen.

A ipak fundamentalna dogma, kako Staroga, tako Novog zavjeta, jest dogma najčistijeg monoteizma; jest vjera da je samo jedan Bog; „Čuj Izraele, Gospodin Bog tvoj, jedan je Bog" (Mk 12, 29). I toga Boga „ljubi svim srcem svojim". (Mk 12, 30). Tako trojstvo u Bogu ne zanči mrvljenje Božje biti u jednu politeističku trijadu, već tri nosioca Božje biti jesu jedno, nerazdjeljivo božanstvo, jedna nerazdjeljiva božanska egzistencija. „Ja i Otac, govori Isus, jedno smo." (Iv 10, 30).

Kakva tama! — reći ćete. I vjera u taj misterij, kakvo dogmatsko ropstvo! A ja kažem: Kakvo svjetlo za nas, kakvo oslobođenje!

Otac, Sin i Duh Sveti jedan su Bog — glasi misterij u svom pozitivnom obliku. A ako bi htjeli taj isti misterij izraziti u negativnom obliku, onda moramo reći: Otac sam nije Bog, Otac sam ne može biti Bog bez Sina i Duha Svetoga. I baš se u toj negativnoj formuli misterija nalazi izvor velikog svjetla za naš ljudski život.

Ne individuum, već zajednica ostvaruje vrhunac savršenstva, ne pojedinac, već mnoštvo kadro je ostvariti maksimum bitka i života. Dosljedno, pojedinac samo u zajednici i po zajednici može doseći svoju puninu, može naći svoju pravu afirmaciju.

Zar ne da ste se uvijek kada ste se god povukli od zajednice u se, osjećali nevoljko? Zar ne, da ste uvijek kada ste se u se začahurili, primijetili kako vam ponestaje zraka? Zar ne da ste uvijek kada ste pokušali provoditi politiku izolacionizma, osjećali kako u vama klije klica revolucije proti tome režimu? Blindiranost osobe stvara u njoj groznicu, vatru koja joj suši život. Začahurenost uzrokuje smrtonosnu atmosferu, u kojoj se čovjek guši. I izolacionizam proizvodi od naše duše Robinzonov otok, s kojega čovjek želi da što prije umakne.

Kuća bez prozora jest zatvor, duša bez zajednice jest logor. Zašto? Zakon koji vlada u Bogu, mora vladati i u svim drugim bićima, i u nama, budući da je Bog izvor svih bića, i naš izvor. A punina božanskoga života ostvarena je u zajednici. Stoga punina života i nas čeka u zajednici. Stoga i za nas zajednica, članstvo sa zajednicom znači promociju u pravi život. Stoga i za nas zajednica znači konsekraciju naše osobnosti.

Tako nas misterij presv. Trojstva upućuje na zajednicu i upozorava na njezinu pravu vrijednost. A kad je tome tako, onda on za nas nije tama već svjetlo, ne dogmatsko ropstvo, već putokaz k oslobođenju iz umiranja u individualizmu. I ako itko u čovječanstvu može s razumijevanjem današnje ljude, opterećene individualizmom prošlog stoljeća, sliti u jednu potpunu obiteljsku, narodnu i općeljudsku zajednicu, to u prvom redu mogu katolici, jer oni po svojoj vjeri u misterij presv. Trojstva drže u svojoj ruci najbogatiji i najekspresivniji primjerak zajedništva bitka i života.

3. Otac i Sin

Prva osoba presv. Trojstva zove se Otac. On se ne rađa niti je rođen; On od nikoga ništa ne prima, a niti sam sebe proizvodi. I nemojte izvan njega tražiti razlog njegova opstanka. On postoji naprosto zato jer je sama opstojnost bez izvora, bez istjecanja, bez počela. Naprotiv, u njemu tražite razlog svega ostaloga, jer je on počelo iz kojega sve niče, i izvor iz kojega konačno izlazi svaki mlaz bitka, pokreta i života.

Kada naša duša u danima svojih tragedija i u časovima tuga i žalosti vapi prema Posljednjemu od svih – to je on, koga ona doziva.

Kada dižemo ruke u vis da zagrlimo cijelo nebo, jer nam je srce taknuto nekom nevidljivom, očinski mekanom rukom, zaigralo od tajinstvene sreće i svježeg života, i cijelo nam biće nabujalo nekom životnom dragošću i radošću – to je on, Otac, koga naš zagrljaj traži.

Kada se u našoj duši opkoljenoj bujicom bitka, pokreta i života, bujicom koja preplavljuje cijeli svemir, stane rađati ideja o nepresušivoj plodnosti počela svih bića – to je i opet on, počelo bez počela, kamo nas naše misli konačno vode.

On je konačni plodni izvor i otac svega, no u prvom redu on je izvor i pravi roditelj druge osobe presv. Trojstva, izvor u posve drugom smislu nego što je izvor nas stvorova i roditelj na posve drugi način nego što je naš roditelj. I o tom rađanju Sina od Oca, o tom izlaženju druge božanske osobe činom pravog rađanja iz prve božanske osobe htio bih vam danas govoriti.

Rađanje je najodličnije djelovanje što nam je poznato. Ono znači dijeljenje svog vlastitog bića i predavanje toga bića drugome. Ono je prenošenje svog vlastitog fizičkog života na drugoga, pa prema tome stoji u nekom smislu nad samim činom stvaranja, jer Stvoritelj pri stvaranju ne daje samoga sebe, dok roditelj jezgru svoga života pretače u dijete. A svrha toga pretakanja jest: samoga sebe postaviti izvan sebe tako da dijete nije ništa drugo nego živa slika svojih roditelja, drugi njihov ja, oni izvan sebe ostvareni. Tu svoju sliku, taj svoj drugi ja roditelji ljubomorno traže u malim i dragim bićima, što im se penju na koljena da svojim milovanjima i poljupcima plate njihove roditeljske skrbi i muke. Nije im dovoljna svijest da je nježno tijelo njihova djeteta, tijelo, kojeg se ne usuđuju grublje ni dodirnuti, njihovo tijelo i njihova krv, već u crtama i oblicima toga tijela željno traže oblike i crte svoga vlastitog bića. U vedrim žarkim dječjim očima, koje ih zaljubljeno promatraju, gledaju svoje vlastite oči. U crtama djetinjeg čela, koje još nije pomutila strast ni život iscrtao borama, gledaju svoje vlastito čelo; u njihovu

smiješku gledaju svoj vlastiti smiješak; u njihovoj riječi prepoznavaju zvuk vlastite riječi. I ono što predstavlja riječ: Dijete moje drago — koju oni iza toga promatranja kao ushićeni izgovaraju dižući ga u zagrljaj — tko može izmjeriti, tko izvagnuti? Rađanje je, naime, nešto tako veliko i tako duboko, nešto najintimnije i najosobnije. I upravo to veliko i duboko, to intimno i osobno predstavlja u Bogu izlazak druge božanske osobe iz prve. „Ti si sin moj, i ja te danas rodih." (Ps 2).

I to rađanje druge božanske osobe od prve jest najsavršenije rađanje, što ga možemo predočiti.

U materiji se ne može nijedna ideja savršeno ostvariti; materija svaku ideju, koju u se primi, zatamni; materijalizacija ideje moguća je samo uz cijenu vlastite degradacije. Stoga je također ideja rađanja u ljudima, tim materijalnim bićima, ostvarena na nesavršeni materijalni način. Ljudski roditelji poklanjaju doduše svojoj djeci svoje biće i svoj vlastiti život, ali ne sav, već samo jedan njegov dio, pa stoga uzalud tražite u ljudskoj djeci sav život roditelja, uzalud ga tražite u svim njegovim dimenzijama i svemu bogatstvu. Ljudski roditelji ostvaruju doduše u djeci svoju sliku, ali kako je ta tjelesna slika ipak blijeda, ponekad i iznakažena. Pa stoga uzalud tražite u djeci svu tjelesnu ljepotu njihovih roditelja, jer je oni nose samo kao u kakvoj skici, i uzalud u djeci uvijek tražite moralnu fizionomiju njihovi roditelja, jer u dječjim dušama ne procvjeta uvijek duša njihovih roditelja. U Bogu je pak duhovno rađanje tj. savršeno rađanje. Stoga drugoj božanskoj osobi ništa ne fali što posjeduje prva. Otac je rađanjem sve predao Sinu; svu svoju bit, sve svoje savršenstvo. U Sinu je sve blago očeva božanstva, i u Sinu možemo gledati Oca, kao u najbistrijem zrcalu, kao u živoj i bivstvenoj slici, jer

je Sin po dubokoj riječi sv. Pavla: „Speculum sine macula et imago bonitatis — Zrcalo bez ljage i (savršena) slika (očeve) dobrote", pa prema tome savršeni sin.

Pogledajmo pobliže to duhovno rađanje druge božanske osobe.

Rađanje Sina, druge božanske osobe, od Oca jest vitalni proces duha. No kako tihu jeku tog vitalnog duhovnog procesa nalazimo unutar nas samih, dano nam je barem izdaleka naslutiti kako mora u presv. Trojstvu izgledati izlaženje Sina od Oca.

Kao što sunce ne može biti bez svojih zraka, tako ni naša duša ne može biti bez svojih misli. Čovjek misli kad gleda, kad sluša, misli kad sjedi, kad hoda. I ljudi se ne dijele u ljude koji misle i u ljude koji ne misle, već se razlikuju samo prema tome što misle. Napusti li pak dušu misao, ona se gubi u ponoru nesvjesnoga, kao da se ugasi i iščezne u mraku te se tek onda pravo probudi kad kroz nju procirkulira misao. A ta misao, vječna pratilica duha — što je?

Umjeničke misli nema bez umjetničkog transa, ili zanosa, u kome sve žile duha vibriraju i u kome se cijelo biće doživljava kao elektrizirano nekim posebnim ugođajem. Filozofske misli nema bez intelektualnog grča pri kome se duh doživljava kao klupko misaone energije visoke napetosti. Religiozne misli nema bez skupljanja duše u se, bez povlačenja u svoje najintimnije predjele, bez koncentracije oko svoje jezgre. Ne govori li nam pak sve to da duša neposredno prije umjetničke, filozofske ili religiozne misli, stoji kao pred rađanjem, prije kojeg se uvijek sve sile bića prikupljaju i pribiraju. A ako je tome tako, misao nije ništa drugo nego čedo duše, čedo njezinih intelektualnih sila. Pa kao što je religiozna, filozofska i umjetnička misao čedo naše duše tako je i svaka misao, i ona najobičnija i

najjednostavnija, također čedo koje ona rađa. I tko bi mogao reći da nije tako? Ta šta bi drugo imala značiti u nama bol kada primijetimo da se naše misli profaniraju, da naše misli ne dolaze do potpunog izražaja, da naše misli druge ne privlače i ne oduševljavaju — što bi drugo mogla značiti ta bol nego da između naše duše i naših misli postoji nježna veza majke i djeteta, što drugo nego to da svaki čovjek ima majčinsko, osjetljivo, nježno i zaljubljeno srce prema svojim mislima? Misao je čedo duha — eto što je misao. Ona je nešto što izlazi iz krila duše i po čemu ona na neki način izlazi iz same sebe, ili bolje postavlja se izvan sebe da u tom novom malom svome *ja* gleda stvari, predmete i bića što je okružuju. Odabere li duša ne izvanjske stvari, već samu sebe za predmet promatranja, tad će ona roditi misao koja će biti vjerna slika nje same, njezin misaoni autoportret, tj. živi autoportret, jer je misao uvijek nešto živo. Pa ako je svaka misao dijete duha, to je misao, taj živi autoportret duše s kojeg se zrcali njezina vlastita fizionomija, njezino pravo čedo. I ako to čedo našega duha nije osoba kao što smo mi sami, to je samo stoga jer je ta misao produkt ograničenog bića.

I upravo na takvo intelektualno rađanje mislimo kad kažemo da druga božanska osoba pravim rađanjem *izlazi* iz prve. Sin u presv. Trojstvu nije ništa drugo no živa slika Očeva, rođena neizmjernom spoznajom samoga sebe.

Genijalni autor četvrtog evanđelja, sv. Ivan apostol, nazvao je na početku svoga evanđeoskog izvještaja drugu božansku osobu grčkim imenom LOGOS, tj. Riječ. Time je najbolje označio njezino porijeklo i njezin pravi sadržaj, jer kao što riječ konačni svoj izvor ima u dubinama ljudskog duha, i kao što je uvijek sadržaj riječi misao, tako i druga božanska osoba, Sin, svoj izvor imade u dubinama Očeva duha, u dubinama Očeva razuma, i po svome osob-

nom sadržaju nije ništa drugo nego Očeva misao.

„U početku bijaše Riječ". Tako sv. Ivan započinje evanđelje, a tako se s pravom započinje povijest nad svim povijestima. Tako je najbolje ispričan početak svih zbivanja.

U početku bijaše Riječ! Bijaše njezino rađenje. Tako je najbolje ispričan događaj vječnosti, što stoji ispred i iznad svih vremena, prvi izlazak, prije kojeg ništa ne izlazi niti dolazi od Boga.

U početku bijaše plodnost Božja, u početku stoji duhovni produkt Vječnoga, u početku bijaše intelektualno očinstvo. Vječna tišina i samoća Božja prekinuta je duhovnom Riječju, koju izgovara Otac. Kroz majestetičnu šutnju Očeva duha probija radosni poklik, duhovni trzaj, čuje se Riječ, kojom Otac izgovara beskonačni život svoga duha potpuno i bez pridržaja. Stoga je ta Riječ ispunjena Očevom visinom i dubinom, Očevom neizmjernošću i vječnošću, ili bolje, ona nosi svu Očevu visinu i dubinu, svu Očevu neizmjernost i vječnost. Tako se je Božja bit, u sebi nerazdjeljiva i jedinstvena, našla sva u dvojici: sva u Ocu i sva u Sinu.[1]

No naš prikaz rođenja Sina od Oca od vječnosti ne bi bio potpun, kad na koncu ne bismo rekli par riječi o refleksu toga rađanja u vremenu.

Kat. Crkva s ponosom ističe da nije nikada u tjelesnom čovjekovu očinstvu ili majčinstvu gledala nešto satansko, i da je sve koji su bili skloni toj misiji, anatematizirala. Kat. Crkva s ponosom ističe da nije nikada u čovjekovu intelektualnom rađanju, radilo se o rađanju filozofske misli ili o umjetničkoj kreaciji, gledala nešto opasno i neprijateljsko za čovjeka, nešto što ugrožava čovjeka. Naprotiv, ona je uvijek i u tjelesnom i u intelektualnom očinstvu gledala nešto božansko, nešto sveto, nešto sakramentalno.

Zašto? Jer i tjelesno i intelektualno očinstvo nije ništa drugo do slika i refleks očinstva u presv. Trojstvu, pa prema tome nešto što sadrži u sebi dio Božjeg misterija. Stoga gledati u tjelesnoj čovjekovoj plodnosti ukopana demona ili u intelektualnoj čovjekovoj plodnosti skrivena zavodnika značilo bi gledati satanu unutar samoga božanstva, u kojem plodnost trijumfira u rađanju Sina od Oca. I Crkva bi oskvrnila svoj temeljni misterij, misterij presv. Trojstva, kad bi aureolu božanskog skinula bilo s tjelesnog bilo s intelektualnog čovječjeg očinstva. Kolekcija svetih roditelja počev od Marije Bogorodice pa dalje, i kolekcija genijalnih mislilaca i umjetnika, koji su se pojavili u Crkvi, ostaju za nju zauvijek njezina najveća svetinja i njezin najljepši ukras. A ako je Crkva ipak čovjekovu tjelesnu plodnost ogradila obiteljskim moralnim kodeksom, ako je ljudsku misao u svoje vrijeme popratila svojim Indeksom, ako je umjetničkom prikazivanju moralnog zla sa zlom tendencijom porekla estetsku vrijednost, onda to nije učinila da grči i suši duše umjetnika ili da suzi vidike mislilaca, ili da osakati obiteljske užitke, već da ljudskoj plodnosti osigura božansku bistrinu i kristalnost; onda nije ništa drugo time učinila doli ispovjedila svoj Credo u božansko porijeklo i božansku vrijednost ljudske plodnosti zaštićujući je od agresije nebožanskoga.

Sv. Pavao kliče u poslanici Efežanima: „Prigibam koljena svoja pred Ocem Gospodina našega Isusa Krista, od koga se zove svako očinstvo na nebu i na zemlji" (Ef 3, 14-16). I Crkva s Pavlom ima poklon i blagoslov za očinstvo, u prvom redu za ono na nebu, a onda za ono na zemlji, koje svoj korijen ima u onome na nebu. A taj isti poklon i blagoslov moramo imati i mi vjerujući u Boga Oca svemogućega i Sina, koji od njega ishodi.

4. Koji od Oca i Sina ishodi

Druga božanska osoba, Sin, izlazi pravim rađanjem iz prve osobe kao što misao izlazi iz našega duha ili kao što se riječ otkida iz dubine naše duše. Kao Očeva misao on je savršena bivstvena slika sve Očeve biti i sve Očeve savršenosti. Kao Očeva riječ, kojom Otac izriče samoga sebe, on u sebi nosi svu Očevu visinu i dubinu, svu Očevu neizmjernost i vječnost. Tako dvije prve božanske osobe nisu postavljene jedna uz drugu kao dvije tuđinke, nisu jedna uz drugu bezinteresno stacionirane, već među njima postoji najintimniji vez, koji je moguće zamisliti, vez oca i sina, vez roditelja i rođenoga. Sa sličnom intimnom vezom nalazimo i treću božansku osobu vezanu uz dvije prve osobe, o čemu bih vam htio sada govoriti.

Treća osoba presv. Trojstva zove se grčki Pneuma, latinski Spiritus, a hrvatski Duh. Ali što ta riječ u sebi za-

pravo znači, kakve sve nijanse značenja u sebi skriva, pa prema tome, na kakvu nas vezu treće božanske osobe s Ocem i Sinom upućuje — ta nam riječ sama po sebi ne kaže. Potrebno je stoga posegnuti u objavu da se domognemo pravog značenja Pneume i po tom značenju prave slike treće osobe u presv. Trojstvu.

Na stranicama se objave često susrećemo s trećom osobom presv. Trojstva. „Vjetar puše gdje hoće; i glas njegov čuješ; ali ne znaš otkuda dolazi i kamo ide; tako je svaki koji je rođen od Duha", rekao je Isus noću Nikodemu. (Iv 3, 8). Kada, dakle, čujemo ime Duh, onda prema toj Isusovoj riječi moramo pomisliti na slobodan ničim sputan vjetar, i na olujne melodije koje vjetar za sobom ostavlja. Pneuma prema tome ne znači u prvom redu nematerijalno biće, kako mi to redovito mislimo, već više dah i disanje, životno gibanje i težnju, životni elan, čežnju i živu volju, koja se ispoljuje u olujnim životnim vihrovima jednako kao i u laganom nadimanju grudiju ispunjenih životnim dahom.

Pedeset dana nakon Isusova uskrsnuća Duh u vjetru i vatri silazi nad apostole, te proroke novog Božjeg pokoljenja, da ih spremi na osvajanje i obnavljanje svijeta te izvede na magistrale rimskog, tada poganskog imperija. I upravo se je s tako neodoljivo vatrenom snagom Duh spuštao i nad proroke starog Zavjeta, da ih spremi na tešku i bolnu proročku službu, da ih opremi trpkim i prijetečim riječima, da ih opskrbi milim i slatkim vabljenjima, da im razgori dušu i očeliči srce. Duh Božji vodi i Sina čovječjega, prije njegove otkupiteljske karijere, u pustinju da ispuni akumulatore njegova psihičkog dinamizma do želje za krvavim krštenjem, za smrću na križu. A na svršetku svjetske povjesnice Krist će „dahom svojih ustiju" kaže sv. Pismo, tj. Pneumom ubiti bezbožnika „koji se protivi i podiže

protiv svega što se zove Bog ili se poštuje kao Bog". (2 Sol 2, 4). Duh je, dakle, prema objavi ognjeni vjetar, koji, kad se slije u dušu, vodi je u susret moralnoj preobrazbi svijeta.

Ognjeni Bog jest Duh, ali ovaj Oganj zna grijati i blažiti kao tihi blagoslov, koji prožima i oplođuje dušu. On će se kao šutljiva utjeha i svijetla istina razliti iza Učiteljeva odlaska osamljenim srcima apostola. On će se na njihovu utjehu oboriti na svijet i osvjedočit će ga o grijehu, što ne vjeruje u Krista i o Božjem sudu, po kojemu je poglavica ovoga svijeta već osuđen. (Isp. Iv 16, 8-11). On će kao višnja snaga odozgor evocirati u njima uspomenu na Isusa i u njihovim dušama oploditi Isusove riječi da ih bez straha iznesu pred lice svjetskih silnika i gospodara ovoga svijeta. Kao što proljetni dah, mio i blag, sobom nosi neslućenu plodnost, tako i Duh prolazi dušom kao na golubinjim krilima oplođujući je. Tako je lebdio već na početku stvaranja svijeta nad razlivenim vodama, nad tamnim prostorima prasvijeta, da kaos pretvori u kozmos i da svemirsku pustoš i prazninu ispuni ritmom, ljepotom i životom. Duh je u proljeću svemira ukrasio nebo zvijezdama (Isp. Job, 26, 13), a lebdio je također nad Djevicom iz Nazareta, da po njoj postavi najljepšu zvijezdu na nebištu čovječanstva. I kada je Isus poslije krštenja na Jordanu izišao iz vode i nad njim se je, kao nad prototipom sve djece Božje, raskrilio Duh u znak, da je on Duh preporoditelj djece Božje.[1]

Ako sve te slike i misli, koje nam objava pruža o Duhu, složimo u jednu misao, onda možemo reći: Duh je dah, gibanje unutar božanstva, koje se izvana očituje kao neodoljiva, bezgranično slobodna, a ipak čudesno mila i blaga sila. I na to vječno gibanje unutar božanstva moramo

uvijek misliti kad kažemo Duh Sveti. A ta misao jako nas približava shvaćanju veze Duha Svetoga s Ocem i Sinom.

Kao što nama Sin izlazi iz Oca, tako i Duh Sveti izlazi iz Oca i Sina kao jednog počela. Kao što Sin izlazi iz Oca po intelektualnom procesu Oca, tako Duh Sveti izlazi iz Oca i Sina po njihovu voljnom gibanju, niče iz njihove ljubavi.

Svaka ljubav pretpostavlja dvojicu: ljubitelja i ljubljenoga. Samotna ljubav ne postoji. No, da li između dvojice koji se ljube, postoji još nešto osim nemirnih udaraca dvaju srdaca koja čeznu da se jedno drugom daruje? O postoji! Stoji među njima njihova ljubav: taj misteriozni rezultat njihovih osjećaja; taj slatki lanac koji ih veže; ta čista točka međusobnog susreta pri kome si dvije duše daju poljubac mira; taj međusobni zagrljaj pri kome se srca pune radošću i blaženstvom. I kad bi oni mogli učiniti da njihova ljubav postoji zasebno, kao što postoji jedna stvar, da se njihova ljubav pojavi u osobnom liku različnom od njih samih, ta bi ljubav postojala samo zato da svjedoči kako su se oni jedno drugom darovali; ta bi ljubav bila živi svjedok njihova predanja; ta bi ljubav bila vječno živi vez njihovih srdaca. No što nije moguće stvorenjima, to je moguće Bogu. Otac ljubi svoga Sina. Ta on je njegov sjaj, njegova slava, njegova slika, njegova misao, njegova riječ, njegov život, on sam. I Sin ljubi Oca. Ta on je tako dobar. Sve što ima, primio je od Oca: svu svoju božansku bit, a s njom svu dubinu i širinu božanskog života. Oni se ljube. I tu svoju ljubav ne očituju riječima, ne očituju pjesmom, ne očituju grčevitim poklicima, jer je ljubav na svom vrhuncu - a na tom se vrhuncu nalazi u Bogu između Oca i Sina – niti govori, niti pjeva, niti klikće. Ona se u najvišem svome stepenu ižaruje žarkim uzdahom kojim se čitava

duša prelijeva u drugoga. I ta struja ljubavi između Oca i Sina, taj ognjeni val ljubavi između prve dvije božanske osobe jest Spiritus, Pneuma, Duh, ili bolje Dah. I jer taj božanski dah ljubavi ne pozna, kao što naš pozna, skretanja i niskosti, on je sveti dah, Duh Sveti. I jer se taj božanski dah ljubavi ne stišava i ne jenjava, on vječno ostaje, on vječno živi, on je osoba zasebna od Oca i Sina, iz kojih izlazi, i njihova vječna živa veza, koja ih drži u zagrljaju.[2]

Usporedimo malo to izlaženje Duha Svetoga sa rađanjem Sina od Oca.

Rađanje je utemeljivanje svoga života izvan sebe, ono je produljenje vlastitog bića. Sin nije ništa drugo nego roditelj u nastavku. To znači tjelesno rađanje, to isto znači i intelektualno rađanje, kakvo nalazimo u Bogu. I što dijete sadrži u sebi više od svoga roditelja, time je rađanje savršenije, kao što je umjetničko djelo to savršenije što više sadrži u sebi partikula majstorove duše i što više pri svome nastanku povuče za sobom od majstorova duha. Tako svako rađanje, pa i intelektualno, ide za tim što savršenijim podvostručenjem bića. Volja naprotiv i njezina ljubav znače predanje, znače sjedinjenje, stapljanje, koheziju među živim bićima, znače iščezavanje u vatri drugoga. Stoga se rađanje i ljubav odvijaju u obrnutim pravcima. Rađanjem Otac izlazi iz sebe, a po ljubavi međusobnoj sa Sinom vraća se opet sebi. Tako u Bogu rađanje i ljubav tvore zatvoreni krug osoba, unutar kojih se odvija božanski život.

Sada razumijemo zašto objava prispodablja Duha Svetoga slobodnom, ničim sputanom vjetru, jer je ljubav – a to je Duh Sveti po svome osobnom sadržaju – slobodna i ničim sputano te se kreće kud hoće.

Razumijemo zašto objava prispodablja Duha Svetoga vatri, jer je ljubav — a to je Duh Sveti po svom osobnom sadržaju — žar i oganj.

Razumijemo zašto objava pridijeva Duhu Svetome u našem stvorenom svijetu blagost i plodnost, jer je Božja ljubav — a to je Duh Sveti — princip sve utjehe i duhovnog ploda u nama.

Razumijemo također — a to bih htio posebno naglasiti — jednu značajnu osebinu naše Crkve.

Crkva je nastala u židovskoj sredini, a zatim se je probijala kroz tri različita svijeta, kroz njihov uspon i pad: kroz grčko-rimski svijet, kroz svijet srednjega vijeka i kroz novi svijet. Crkva je kroz sve te svjetove, kroz sve te različite civilizacije prošla, a da je one nisu ugušile i skupa sobom spremile u grob. Naprotiv, ona je kao zdrav organizam iz umirućih civilizacija apsorbirala ono što je u njima bilo zdravo i to je predla budućim pokoljenjima. Ona nam je sačuvala grčku duhovnost, rimsko pravo i organizaciju, viteški i redovnički duh srednjeg vijeka, a sve dobre klice novoga svijeta u njenom krilu već su proklijale da ih preda budućem naraštaju. I sve je to učinila posred ljutih napadaja izvana i iznutra, usprkos nevjeri katkad vlastitih sinova i usprkos internom mrtvilu svojih članova. Nijedna revolucija nije u nju zarezala do živa, nijedna hereza nije ju mogla dovesti do groba. Iza svih groznica, koje su tresle njezinim organizmom, ustala je svježija, životnija i sposobnija za život. Stvar, kojoj se njezini protivnici dive i pred kojom kulturni i politički povjesnici ostaju bez riječi.

A što mi mislimo pri tome? A što mi kažemo o tome?

Postoji istina o našoj Crkvi, koja nam cijelu stvar čini posve jasnom: Crkva je Tijelo, a toga je Tijela Duh Sveti duša. Crkva ima svoju dušu, svoju ognjenu, svoju plamenu dušu u Duhu Svetome. Zato se Crkva provlači kroz olujne vjekove vremena još razgorjelija i još plamsavija u svome biću. Zato je nijedan potres, nijedan povijesni kataklizam nije mogao rasklimati i raskomadati, jer je Duh Sveti njezina sila kohezija. Jer kao što je Duh Sveti veza Oca i Sina u presv. Trojstvu, kao što ih on drži u vječnom zagrljaju i jedinstvu, tako taj isti Duh u vječnom i nepobjedivom jedinstvu drži na okupu sv. Crkvu, kojoj je on duša.

5. Čovjek i zajednica u svjetlu presv. Trojstva

Kad god je govor o Bogu, čovjek instinktivno osjeća da se govori ujedno i o samom čovjeku. Kad je tome tako, onda i naša razglabanja o presv. Trojstvu moraju unijeti nešto svjetla u problem čovjeka, moraju nam nešto reći o njemu i njegovom životu. Teolozi ne propuštaju istaknuti to svjetlo što ga presv. Trojstvo baca na život čovjeka, pa ćemo ga i mi istaknuti.[1]

Kršćanska je objava proširila do skrajnjih granica horizont zajednice čovječanstva i u isti mah utvrdila maksimum egzistencije i života za pojedinca, za njegovu osobu, koja stvara tu zajednicu. Objava univerzalnog bratstva ljudi u Kristovoj nauci ide uporedo s objavom o apsolutnoj vrijednosti osobe. Kršćanstvo znači produbljenje osobe do božanskih dubina, ali i proširenje te iste osobe do granica zemlje. Kršćanstvo čovjeka univerzalizira i kršćanstvo ga

interiorizira. Kršćanstvo čovjekovu osobu produbljuje u njezinoj vrijednosti i proširuje u ljudsku zajednicu. „Po Kristu, kaže Francuz de Lubac, Osoba je punoljetna, Čovjek konačno izranja iz univerzuma, postaje potpuno svjestan samoga sebe." Od sada prije svega mora se nad čovjekom oriti trijumfalan poklik „agnosce, o christiane, dignitatem tuam — spoznaj, kršćanine, svoje dostojanstvo"; odsad prije svega mora se slaviti dostojanstvo čovjeka... Mudračeva zapovijed „upoznaj samoga sebe" dobiva nov, puniji smisao. Svaki čovjek izgovarajući *ja* izgovara nešto apsolutno i nešto definitivno." Ali po Kristu isto tako duhovno jedinstvo čovječanstva jest meta prema kojoj osoba mora težiti; cijelo čovječanstvo oblikovano u jedno tijelo jest ideal svakog pojedinca; sveopća duhovna zajednica jest vizija, koja mora svakom kršćaninu neprestano lebdjeti pred očima. Tako su u kršćanstvu katolicizam i personalizam, zajednica i osobnost u punoj mjeri afirmirani.

I ta osobnost i zajednica uvijek su u povijesti Crkve došli do izražaja; i u duhovnom nutarnjem iskustvu njezinih vlastitih sinova i u akciji njezinih velikih apostola i u njezinu kolektivnom životu u časovima njezine posebne vitalnosti, koju je pokazala u svojim prvim godinama, a za kojim godinama mi uvijek moramo težiti bez straha, da ćemo postati arhaični.

A ako postavimo pitanje, u kojem se odnosu nalazi vrijednost pojedinca prema zajednici, onda moramo reći da je kršćanstvo uvijek davalo prvenstvo zajednici, jer je i samo kršćanstvo zajednica, a ne pojedinac; onda moramo reći da kršćanstvo ni u teoriji ni u praksi ne pozna vrijednosti pojedinca bez zajednice, već veličinu pojedinca gleda u njegovoj usmjerenosti prema zajednici i u njegovoj povezanosti sa zajednicom. Time ono ne želi izbrisati samu

osobnost, već naprotiv nastoji individualnost pojedinca dovesti do maksimuma svjesno da bi bez bogate i pune raznolikosti pojedinaca zajednica bila obična bezlična masa. Kršćanski je ideal maksimum osobnosti u jedinstvu sa zajednicom.

Istina, te misli o osobi i zajednici niču donekle već iz golog promatranja osjetnog svijeta oko nas.

Tamo gdje se u organizmu spliću što heterogenije ćelije u što intimnije živo zajedništvo, tamo dobivamo savršeniji organizam, u kojem raznolikost ćelija znači bogatstvo organizma, a bogatstvo organizma savršenost ćelija. Naprotiv, suma homogenih čestica znači anonimnu šaku prašine. Prevarili bismo se pak, kad bi mislili da je kršćanstvo crplo svoje misli o osobi i zajednici iz promatranja osjetnog svijeta, što nas okružuje.

Istina, do tih misli o osobi i zajednici možemo donekle doći ako promatramo psihologiju grupe ljudi koji su se slobodno udruženi stavili u službu jedne velike stvari. Ta grupa ljudi pokazuje posve druge karakteristike nego što ih pokazuje psihologija mase; njihov društveni život znači i čisto nepatvoreno pretakanje jednog u drugog kao i uzdizanje njihove osobnosti. Isto tako uzajamna ljubav dvaju bića ne budi li i ne razvija li u njima ono njihovo najosobnije? I vrhunac njihova zajedničkog života ne znači li i vrhunac njihove osobnosti? Ali bismo se i opet prevarili kad bismo mislili da je kršćanstvo crplo svoje misli o osobi i zajednici iz promatranja psihologije kojeg ljudskog manjeg ili većeg društva. Izvore kršćanskih misli o osobi i zajedništvu valja tražiti drugdje, u misteriju presv. Trojstva, i jedino ih iz tog misterija možemo u svoj njihovoj dubini razumjeti.

U presv. Trojstvu jedna se osoba oštro dijeli od druge. Otac nije Sin, niti je Duh Sveti Otac ili Sin. Otac u presv. Trojstvu ima svoju vlastitu fizionomiju, a isto tako i Sin i Duh Sveti. Otac nije ni od koga izveden, stvoren ili rođen. Sin je pak rođen od Oca, a Duh Sveti izlazi iz obojice. Ali uza svu tu oštru opreku, koja ih dijeli, koliko zajedništvo! U njima je svima jedan te isti život, jedna te ista spoznaja, jedna te ista božanska narav.

Taj pak isti božanski život nalazi se u svoj trojici samo zato što božanske osobe nisu sebično jedna od druge ograđene i u se zatvorene, već što su jedna prema drugoj posve otvorene. Otac rađanjem sav svoj život dariva Sinu, a Sin skupa s Ocem svu svoju ljubav darivaju Duhu Svetome. Svaka se osoba daje potpuno drugim dvjema. Ona živi za druge i u drugima. Svaka nalazi u drugima dvjema svoj smisao, svoj uzrok i svoju svrhu. Tako je njihovo savršeno zajedništvo života ostvareno njihovim potpunim darivanjem samih sebe drugoj osobi.

I upravo po istom tom darivanju po kojem je ostvareno njihovo savršeno zajedništvo, ostvarena je i njihova osobnost. Kad bi, što je dakako apsurdno, bilo moguće da Otac prestane izricati Riječ, prestane rađati Sina, prestalo bi i samo njegovo osobno mišljenje, prestao bi i on sam. To isto vrijedi za drugu i treću osobu. Božanske osobe naime niču, nastaju, da tako kažemo, i jesu ukoliko se jedna osoba daje drugim dvjema, ukoliko su jedna za drugu određene, jedna prema drugoj usmjerene. Tako u njima zajedništvo nije antipod osobe, nego upravo njezin pol.

I imajući pred očima upravo tu savršenu sliku osobnosti i zajedništva u presv. Trojstvu Krist je pokazao ideal ljudskom rodu onim riječima: „Da svi budu jedno, kao što ti, Oče, u meni i ja u tebi, da i oni u nama budu jedno."

(Iv 17, 21). Tim je riječima označen životni zakon čovječanstva. Kao što naime božanski život, koji je nosilac neizmjerne blaženosti, jest i opstoji u najvećem zajedništvu božanskih osobnosti, tako se pravi život čovječanstva može ostvariti samo u savršenom zajedništvu pravih savršenih osobnosti. Pa kad bismo htjeli jednom širokom riječju izraziti što je ideal čovječanstva, mogli bismo reći: Ideal čovječanstva jest presv. Trojstvo tj. punina osobe preko punine zajedništva.

Stoga odgoj u kat. Crkvi uvijek je katolički tj. uvijek je usmjeren prema zajednici. Pa i ono što je u osobi najintimnije i najosobnije, njezina naime duhovnost i njezina religioznost, mora biti okrenuto prema zajednici, mora biti katoličko. U katoličkoj, naime, duhovnosti ne može biti izbora između posve nutarnjeg pravca i socijalnog pravca, već u svakom njezinom obliku oba ova pravca, i pravac nutarnjosti i pravac socijalnosti, moraju biti zastupani, ako ta duhovnost želi biti autentično kršćanska.

Ali reći ćete mi: Ako je tome tako, kako opravdati poziv sv. Pavla da se izgubimo u provalijama samotnoga razmišljanja i imajući pred očima raspetoga Krista neprestano mislimo da nas je Krist ljubio i da se je predao za nas? Kako opravdati poziv knjižice „Nasljeduj Krista", kojim nas poziva u samoću i šutnju? Kako opravdati riječ kardinala Newmana, koja mu je kao kakav refren opet i opet dolazila pod pero: *God and myself – Bog i ja sam pred njim?* Kako konačno opravdati svece i mistike, one koji su se kretali po vrhovima kršćanske osobnosti i koji nam počesto izgledaju dobrano začahureni u same sebe.

Odgovaramo: Taj poziv u nutrinu, taj zalazak u samoću u katoličkoj duhovnosti nipošto ne znači prekidanje sa zajednicom. Naprotiv, kat. duhovnost zna da se moramo

mnogočesa odreći ako želimo steći ono što nam je drugima davati; ona zna da dati sebe ne znači razliti se na van, i da treba pretrgnuti mnoge naravne veze ako želimo privezati milost. A međutim, što ima važnije od dozivanja čovjeka samome sebi, tj. od njegova susreta s milošću? S duhovnošću je isto što je s kulturom i mišlju. Njih širi i daruje zajednici jedino onaj koji ih nosi u jezgri svoje vlastite osobnosti. Skrivenim krepostima, krepostima, u kojima kako kaže Bossuet, *„javnost nema udjela"*, ne manjka nipošto socijalna funkcija. Kad bi mogli gledati nevidljivu svjetlost milosti, kao što gledamo svijetle oblake, munju ili sunčeve zrake, vidjeli bismo da su čiste kreposne duše u našem svijetu aktivne svojom čistoćom kao što su aktivni snježni vrhunci koji nam pročišćuju zemaljsku atmosferu. Osobna religioznost i nutarnji život nijesu nipošto sinonim za individualizam i subjektivnost. Prava duhovnost jest život skriven u srcu, ali taj život nema ništa s egoističnom samodopadnošću. Najviši stepen duhovnog života nazvao je Ruysbroeck „zajedničkim životom", jer je čovjek toga stepena u službi svih. „Ispovijesti" sv. Augustina, ta povijest duše na putu Bogu, ima isto psihološko značenje i istu doktrinalnu važnost kao i „Božja država" istoga sv. Augustina, ta epopeja cijeloga roda ljudskoga na putu svome Začetniku.[2] Svako naime produbljenje naših najintimnijih predjela ima svoj korelativ u proširenju naših pogleda na zajednicu, i nov Kristov čovjek, koji je čovjek univerzalan, jest ujedno čovjek duboka nutarnjeg života. A za mističare veli Maréchal: „Najveći Božji mistični darovi ne oslobađaju od zajedništva trpljenja i sudjelovanja u borbama vojujuće Crkve."[3] A jedan je drugi o njima primijetio: Zajednica nosi mistika i mistik nosi zajednicu. I u predjelima najdublje kršćanske sabranosti i nutarnjeg mira prostrana duhovna zajednica roda ljudskoga uvijek je prisutna. Paul de

Claudel ovako je to opjevao u svom „Cantique-u del Palmyre: „...Nijedan naš brat, kad bi on to htio, ne može biti u nama odsutan: i u najhladnijem škrcu, na dnu prostitutkinje i najprljavijeg pijanice želi da živi duša, koja, iako ne pozna dnevna, pozna ipak svoja noćna klanjanja. Ja ih slušam gdje govore, kad se ja molim i gdje plaču,kad se ja bacam na koljena. Sve ih grlim. Sve ih obuhvaćam i sve razumijem, i nema nijednog koji mi ne bi bio potreban i kojeg bih mogao mimoići. Na nebu ima mnogo zvijezda, i njihov broj prelazi moju sposobnost da ih prebrojim, a ipak nema ni jedne, koja mi ne bi bila potrebna, da slavim Boga. Mnogo je živih, a samo neki svijetle, dok se ostali kreću u kaosu i vrtlozima mraka; ima mnogo duša, ali nema niti jedne jedine s kojom ja ne bih bio u zajednici..." [4] Ako se upitamo otkuda katoličkoj duhovnosti ta orijentiranost na zajednicu, taj smisao za zajednicu, tada u svom odgovoru ne smijemo mimoići misterij presv. Trojstva, taj ideal zajedništva.

Rekli smo u početku da nam promatranje presv. Trojstva mora dati nešto svjetla u problemu čovjeka i njegova života. Ono nam doista i daje veliko svjetlo o čovjekovoj osobnosti i njegovoj društvenosti, svjetlo koje nam rasvjetljuje i objašnjava bit kršćanske duhovnosti.

6. Svemir i čovjek u svjetlu presv. Trojstva

Podvrgnemo li dušu modernog katolika svestranijoj duhovnoj analizi, i to dušu katolika koji često posjećuje crkve i u srcu nosi duboku privrženost svojoj vjeri, opazit ćemo da se u njegovoj svijesti jedva nalaze tragovi presv. Trojstva. Njegova je svijest puna transcedentnog bića, puna neizmjernoga, vječnog Boga, i on tom svojom sviješću trijumfira nad onima, koji su odrekavši se Boga, svoju duhovnu svijest suzili i privezali na vidljive, ograničene i vremenite stvari. Bog njegove religiozne svijesti nije troosobni Bog, nije Bog u kojem božanski život kruži od Oca na Sina od Oca i Sina na Duha Svetoga, i bez kojega strujanja božanskog života Boga nema. Bog njegove religiozne svijesti nije Bog kakav se je on sam predstavio čovječanstvu razotkrivši mu svoje najskrovitije dubine, otkrivši mu svoje najintimnije tajne.Bog njegove religiozne svijesti jest Bog lju-

dskog razuma, jest Bog filozofa i literata, Bog Sokrata, Platona, Aristotela, Cicerona, J. J. Rousseaua, Viktora Hugoa, Julesa Simona i drugih. Dapače on istinu o troosobnom Bogu doživljava kao poniženje svoga razuma. Kad god se s njom susretne, osjeća se u neprilici. Osjeća se kao suvišni teoretski privjesak na svojoj ideji o Bogu, kao da mu je dana da muči njegov mozak i kuša njegovu vjeru, a ni za što drugo. Stoga i cjelokupni njegov moral miriše po dužnosti i uštirkanim hladnim krepostima, a premalo natprirodnom ljubavlju, kojoj je izvor Duh Sveti.

A ipak nam tajna presv. Trojstva nije objavljena da muči naš mozak i kuša našu vjeru, već da oplodi našu dušu. Nije nam objavljena da zamrači naš duhovni horizont, već da ga zabijeli kao što jutarnje sunce, koje se doduše skriva iza istočnih vrhunaca, bijeli jutarnje obzorje. Nije nam objavljena da nas stavlja u nepriliku, već nam je saopćena kao slatka tajna Božje obitelji, da slatkoćom i utjehom puni dušu prognanicu u danima njezina progonstva.

Kako god mi predstavljali stvaranje svijeta, to dizanje bića iz mračnog ponora ništavila na svjetlo dana ili, kako je netko izrazio, to izvođenje bića iz limba egzistencije u raj egzistencije, uvijek moramo svratiti svoju pozornost na Boga kao na izvor, iz kojega proizlaze sva bića. Ne zamišljajući doduše kao da bi stvari izlazile iz Boga kao što voda izlazi iz izvora ili kao što se zraka sunca po nekoj emanaciji otkida od sunca i leti u svemir, već više tako, kao što umjetničko djelo izlazi ispod majstorove ruke ili, općenito govoreći, kao što učinak izlazi iz svog uzroka. Stvaranje je, dakle, neko izlaženje stvari iz Boga. Sila božanskog bića, koja struji od Oca na Sina i kroz Sina na Duha Svetoga po stvaranju probija izvan božanstva, da prostore ništavila napuči šarolikom raznolikošću bića. Tako

po stvaranju kao da puca obruč božanskog bitka i života te svojom snagom oblikuje izvan sebe nove bitke i nove živote. No ako želimo naznačiti mjesto u božanstvu, gdje puca taj obruč; ako želimo naznačiti vrata, kroz koja stvaralačka Božja snaga izbija van, onda moramo reći, da je to mjesto i da su ta vrata Duh Sveti, treća osoba presv. Trojstva.

Kao što sila božanskog života unutar božanstva struji od Oca na Sina i kroz Sina dalje na Duha Svetoga, tako u svome produljenju u djelu stvaranja struji kroz Duha Svetoga dalje u ovaj vidljivi svijet. Kao što muzičar prstom iz glazbala izvija glasove, a slikar upravlja kistom, da izađe slika, tako se Božanstvo Duhom Svetim, koji je završetak božanskog života, kao svojim božanskim prstom dotiče svijeta i sve Duhom Svetim u tom svijetu izvodi. Ako pak imamo na umu da Duh Sveti nije ništa drugo nego božanska ljubav Oca i Sina, onda moramo reći da je stvoreni svijet izišao iz Boga kroz Božju ljubav i da nije ništa drugo nego na neki način produljenje te Božje ljubavi. Prema tome svako stvorenje kreće iz ništavila u egzistenciju kroz zlatna vrata ljubavi i nije ništa drugo nego nosilac jednog dijela te Božje ljubavi. Tako nam se stvaranje svijeta u svjetlu misterija presv. Trojstva ukazuje kao kakva eksplozija Božje ljubavi, i sva bića oko nas, a i mi sami, kao slatke krhotine te ljubavi. I sav ovaj naš materijalni svemir u svjetlu presv. Trojstva nije ništa drugo do Božja ljubav očitovana u tri materijalne dimenzije.

Do ovakve veličanstvene i optimističke vizije svemira nikakva nas, pa ni ona najortodoksnija filozofija, ne može izdići. Takva vizija svemira skupa s optimizmom koji je prati, pripada samo kršćanstvu, kao što samo njemu pripada tajna presv. Trojstva. Stoga svi oni koji nose u svojoj

religioznoj svijesti tajnu presv. Trojstva, pozvani su na sudioništvo u entuzijazmu sv. Franje Asiškog prema bratu suncu i ostaloj braći i sestrama iz rodova stvorenja kao i na sudioništvo u toplini srca sv. Ignacija Lojolskog prema svim stvorovima kao komadićima Božje ljubavi ovdje na zemlji. Stoga sam rekao da nam je tajna presv. Trojstva objavljena ne da muči naš razum, već da nam oplodi dušu, ne da zamrači naš duhovni horizont, već da ga zabijeli, ne da nas stavlja u nepriliku, već da nas puni utjehom.

Nadalje, presv. Trojstvo jest tajna koju nijedan stvoreni razum, ni ljudski ni anđeoski, ne može proniknuti. Što to znači? To znači da je presv. Trojstvo tajna skrivena u Božjem biću, do koje niko izvana ne može doći. Kao što mi imamo svoje osobne tajne, svoje obiteljske tajne, tajne svoga srca i tajne svoga bića, tako i Bog ima svoje tajne, tajne svoga srca i tajne svoga bića. Osobna pak tajna znači onaj najintimniji i najosobniji životni krug, koji je poznat samo osobi, kao što i obiteljska tajna znači onaj najtopliji i najmiliji krug života, koji se odvija oko domaćeg ognjišta, poznat samo članovima obitelji. Osobna tajna — to su oni skriveni životni vodoskoci, koji bukte iz same jezgre same osobe kao što i obiteljska tajna jest život koji izvire iz skrovitih dubina trojstvene ljudske zajednice· oca, majke i djeteta. Tajna — to je ona intimna životna sfera, po kojoj se kreće samo nosilac tajne. Stoga očitovati nekome svoju tajnu znači isto što i uvesti ga u svoj osobni krug života, znači isto što i pozvati ga na sudioništvo u svom vlastitom najintimnijem životu. I očitovanje tajne presv. Trojstva imalo je tu istu svrhu. Njezino očitovanje znači poziv čovjeku da zađe u sferu božanskoga, znači poziv čovjeku na sudioništvo u Božjem životu, znači konačno poziv čovjeku na njegovo pobožanstvenje.

Prvi puta čovjek dolazi u dodir s tajnom presv. Trojstva kod krštenja. A krštenje — što je drugo nego primanje Božjeg posinaštva, primanje božanskog života; što drugo nego spacioniranje čovjeka u neizmjernost Božjega bića; što drugo nego ugrađivanje čovjeka u dimenzije božanstva? Tamo je kod krštenja zaposleno cijelo presv. Trojstvo, da nas što dublje uvuče u svoj životni krug. Otac nam stavlja u srce vjeru koja nas vodi k Sinu. Sin nam stavlja u srce nadu koja nas vodi k Duhu Svetome. Duh Sveti nam stavlja u srce božanski život i božansku ljubav kojom konačno postajemo autentični članovi Božje obitelji, dostojni, da se slikovito izrazim, sjediti za istim stolom s Ocem, Sinom i Duhom Svetim. Stoga nas Otac i Sin grle u Duhu Svetome kao svoje dijete, svoga brata i svoju sestru. U svetištu duše ne nosimo mi kršćani više običnu ljudsku tajnu, tajnu jedne gole ljudske sudbine, već tajnu presv. Trojstva, koja je postala jezgra našega novog božanskog *ja* u nama. Kao nosioci te tajne zovemo se i jesmo hramovi presv. Trojstva, posebno hramovi Duha Svetoga. „Ne znate li, da ste hram Božji i Duh Božji stanuje u vama?" pita apostol vjernike staroga Korinta. (1 Kor 3, 16). Tako na dnu bića čovjeka kršćanina počiva ista tajna, nalazi se isti misterion kao i na dnu božanstva. Stoga se kršćanin ne razlikuje od drugih ljudi samo po svojoj konfesiji već po svojoj drukčijoj ontičkoj strukturi, po svom drukčijem jezgrovitom sadržaju. Stoga onaj, koji, isporedivši kršćanstvo s ostalim nazorima na čovjeka, nazove kršćanski nazor na čovjeka najljepšim, čini kršćanstvu nepravdu, jer se kršćanstvo s nijednim sistemom uopće ne smije ispoređivati. Ono je posve druga stvar nego što su ostali nazori na čovjeka, kao što je misterij presv. Trojstva, koji kršćanstvo unosi u čovjeka, posve druga stvar nego što je naravni čovjek uzet sam za se. Pa

kao što je nedostojno naravnog čovjeka staviti uz rame Bogu, tako je nedostojno istog tog čovjeka staviti uz rame kršćaninu, nosiocu tajne presv. Trojstva, jer je kršćanin prisutnošću presv. Trojstva uzdignut, proširen i produbljen u pravcu božanskih osoba i povučen u neizmjerni krug njihova života.

I kao što se ulaskom presv. Trojstva u čovjeka povećava volumen, obujam i sadržaj čovjekova bića, isto se tako povećava i njegova životna, moralna energija. Kad pogledamo 19 stoljeća unatrag u povijest, moramo se diviti bogatoj panorami kršćanskog života visoke moralne kvalitete. Kršćani su u svakoj povijesnoj epohi pokazali da u njima struji nešto od božanske snage. O tom nas uvjerava njihova mučenička krv, njihova čistoća i nevinost, njihova ljubav prema bližnjemu, njihova vjernost domu i obitelji, njihova požrtvovnost. Spuštanjem presv. Trojstva u čovjeka, posebno spuštanjem Duha Svetoga, u čovjeku provaljuju novi izvori duhovne energije i dano mu je da za svoje moralne pothvate grabi snagu na izvorima samoga božanstva.

To produbljenje čovjekova bića i umnažanje njegovih moralnih snaga po njegovu sudioništvu u tajni presv. Trojstva za današnjeg kršćanina ima svoje specifično značenje

Veliki napredak socijalnih znanosti od jednoga ili dva posljednja stoljeća okrenuo je misli i osjećaje današnjeg čovjeka prema velikoj zajednici roda ljudskoga. Totalitet i napredak čovječanstva jedna je od temeljnih aspiracija današnjeg čovjeka tako te on svoju vlastitu vrijednost gleda u vrijednosti čovječanstva, pred kojim danas stoje otvorene neiscrpive perspektive napretka. I u to čovječanstvo on je zaljubljen, to čovječanstvo on poštiva, pred tim se čovječanstvom on klanja. Ako se mora trošiti, on se rado troši

za to čovječanstvo. Ako treba trpjeti, on rado trpi za to čovječanstvo. Ako treba umrijeti, on zna i umirati za to čovječanstvo. To je čovječanstvo njegov idol, to je čovječanstvo njegov bog, koji mu određuje smisao, pravac i sreću života. Ali u pozadini svih tih njegovih grčeva za čovječanstvo – što se nalazi? Što drugo nego stara groznica čovjeka da nadživi samoga sebe i tako umakne smrti, da izađe iz svog patuljastog rasta i tako proširi svoje biće. Današnji čovjek projicira sebe na čovječanstvo. Zašto? Da svoje uske dimenzije poveća dimenzijama čovječanstva, koje mu se pričinja po vremenu i vrijednosti neodređenim, pa da se tako u neku ruku divinizira ili učini bogom.

Kako kršćanin stoji superioran nad tim današnjim čovjekom! I njim trese ista groznica. Ta adamizam, tj. biti kao Bog, kola i njegovim žilama. No tu njegovu groznicu stvarno stišava objava velike tajne presv. Trojstva, prema kojoj je objavi čovjek uzdignut u intimnu sferu samoga božanskog života. Tako dok današnji čovjek sebe iluzorno nadimlje, dotle kršćanin uronjen u misterij presv. Trojstva, već na ovoj zemlji pomalo naslućuje obrise svoje pobožanstvenjene fizionomije, koju će tek vječnost pravo osvijetliti.

I opet, s pravom sam kazao da nam je tajna presv. Trojstva objavljena ne da muči naš razum već da oplodi našu dušu, ne da zamrači naš duhovni horizont već da ga zabijeli, ne da nas stavlja u nepriliku već da nas puni utjehom. I takvom je moramo uvijek shvatiti.

7. Tajna presv. Trojstva i ljudska misao

Ako tajnu presv. Trojstva valja shvatiti kao glavnu tajnu Božjega života — a tako je valja shvatiti — onda tajna presv. Trojstva u kršćanstvu predstavlja baziČnu dogmu, koja se u svijesti kršćanina mora nalaziti na prvom mjestu. Ako tajna presv. Trojstva tvori jezgru kršćanskog pobožanstvenjenog čovjeka — a to smo u prijašnjoj konferenciji pokazali — onda i opet tajna presv. Trojstva mora ispunjavati glavni dio svijesti kršćanina. Tajna presv. Trojstva mora mu biti blizu kao što je on sam sebi blizu, jer je ta tajna po nedokučivom promislu Božjem postala njegova osobna tajna, tajna njegova vlastita bića. Stoga su oduvijek kršćanske duše uz veliko strahopočitanje koje su iskazivale toj tajni pokazivale i veliko nastojanje da u tu tajnu što dublje zađu. „Ne kušam, Gospodine, da prodrem u dubinu tvoju, jer ni na koji način ne poređujem s

njom razum svoj, nego želim donekle upoznati istinu tvoju, koju vjeruje i ljubi srce moje" (Proslog. c. 1), kliče sv. Anzelmo nalazeći se pred tajnom presv. Trojstva. A taj njegov poklik klicalo je svako srce koje je udaralo ortodoksno kršćanski. Tome pak nastojanju kršćanskog srca, da se što više približi misteriju presv. Trojstva i da ga svojom mišlju što bolje osvijetli, pridružuje se i nastojanje Crkve da trojstvenom strukturom svoje liturgijske godine i svojih liturgijskih oblika taj isti misterij očuva u dušama vjernika što svježijim.

Zaustavimo se danas kod ta dva nastojanja.

Presv. Trojstvo je misterij prvoga reda, koji ljudskoj misli izmiče s kojegod ga strane počne promatrati. No uza sve to kršćanska misao nije ostala rezervirana prema tom misteriju, već je naprotiv pokušala i u svom pokušaju uspjela da uvidi barem prikladnost opstojnosti toga misterija.

Tko naime baci samo površan pogled na Boga, ne može se oteti misli da je Bog živ. Bog je živ jer je izlio toliko života na zemlju pa je prema tome živi izvor bića. Bog je živ jer je sama inteligencija, a inteligencija je vrhovni princip životne aktivnosti. Bog je konačno živ jer je život savršenost. Prostrane suhe pustinje i beživotni suri vrhovi gora mogu u nama probuditi osjećaj neizmjernoga, ali ipak čovjek, koji se nađe u pustinji ili među golim kamenim liticama, ne može se oteti žalosti što on sam živi posred smrti, koja vlada svuda unaokolo. Mi želimo vidjeti život. Nas život silno veseli. Sjetimo se samo živog proljeća iza mrtve zime. Sjetimo se sjenovitih debelih šuma punih glasa, pokreta i života. Sjetimo se mora, koje nas ushićuje, jer naliči širokim živim grudima giganta, koji ili mirno spava ili se sav trese u svojemu bijesu. A kada o umjetničkoj slici kažemo da je kao živa, onda smatramo da smo je

proglasili savršenom. Da, život je savršenost. I jer svaka stvorena savršenost pretpostavlja nestvarnu savršenost i svaka ograničena savršenost neograničenu savršenost, moramo reći, da ovaj naš stvoreni i ograničeni život na zemlji pretpostavlja nestvoreni i neograničeni život u Bogu. Zato kažemo: Bog je živ i Bog je sam život.[1]

Život pak nije ništa drugo nego djelovanje. I doista Bog djeluje na van: stvorio je i uzdržava svijet. Ali nije li Bog bio prije stvaranja? A ako je bio i ako je živ bio, djelovao je i prije stvaranja, u njemu je bilo djelovanja, u njemu je bio životni pokret i to ne prema vani nego unutar božanskog kruga. Njegovo djelovanje prema vani, kao djelovanje prvog uzroka i početnika svemira, bilo je tako plodno. Iz tog djelovanja proizišao je cijeli svijet. On reče i sve bi; on zapovijedi i sve bi stvoreno. A zar će njegovo djelovanje, njegov životni pokret unutar božanskog kruga biti prazan i besplodan? Kad čovječji razum misli, kad čovječji duh spoznaje samoga sebe, onda samoga sebe na neki način podvostručuje. A da li je apsolutna inteligencija, apsolutni duh spoznavajući samoga sebe manje moćan nego ograničeni ljudski duh? Životni pokret tog apsolutnog duha prema vani bio je dovoljno jak, da univerzum dozove iz ništavila u egzistenciju. A zar će životni pokret prema unutra toga istog duha biti posve nemoćan, tako da neće ništa probiti iz njegova krila? Na njegov zov: Tko sam ja?, zar mu nitko neće imati odgovoriti, nitko osim gluhe šutnje njegove vječne osamljenosti? I njegova čežnja za neizmjernom ljubavi, zar će ostati vječno žedna i zar mu se nitko, njemu ravan, neće baciti u zagrljaj? Stoga nas ništa ne iznenađuje to što u Bogu, vrhovnom životu, nije samo jedna osamljena osoba, već se u njemu nalaze

tri osobe: Otac i Sin, rođen pokretom Očeve misli i Duh Sveti, taj božanski zagrljaj Oca i Sina.

K tome, kruna svakog života jest plodnost. U svakom živom biću stoluje plemenita i ekspanzivna snaga, koja ga tjera, da život, koji je u njemu zatvoren, preda drugima. A to dijeljenje drugima svog vlastitog života jest najodličnija manifestacija životnih gibanja i jedan je život, to slavniji i veći što se više raširi. Najveći pak stupanj saopćavanja života susrećemo kod rađanja, pri kojem jedno živo biće proizvodi drugo živo biće sebi posve slično. Tako najveće životno djelo jednog živog bića jest njegovo dijete. Stoga je snaga rađanja utkana kao nutarnji blagoslov u temelie svakog živog bića. A zar će Božje biće biti bez tog nutarnjeg blagoslova? Stoga nas i opet ništa ne iznenađuje da unutar božanstva nailazimo na Oca i Sina, koji od Oca izlazi i na Duha Svetoga, koji izlazi iz obojice.

Tim i sličnim razlozima nastoji kršćanska misao shvatiti opravdanost opstojnosti misterija presv. Trojstva. Ti joj razlozi donekle govore kako je taj duboki misterij zapravo posve naravan u božanskom biću.

Ali ona ide još i dalje nastojeći taj misterij osvijetliti slikama uzetim iz vidljiva svijeta, koji je okružuje.

Ako naime pomnije bacimo pogled oko sebe, primijetit ćemo da sa svih stvari unaokolo odsijeva trojstvena boja, koja nas podsjeća na Trojstvo u Bogu: na Oca izvor Logosa i na Pneumu, onaj ognjeni vihor i olujni dah ljubavi koji vječno huji nad morem božanstva.

Najprije vidimo oko sebe kako cijelim svemirom teku tri linije u tri dimenzije: duljine, širine i visine, tako da su te tri dimenzije prava fizionomija našega materijalnoga svijeta. Bez te tri dimenzije nema ni jednog materijalnog tijela, jer ono bez njih ne može razviti svog materijalnog

sadržaja, jer ono bez njih ne može razgranati svoje materijalne srži. I ako jedno materijalno tijelo svedete na nulu duljine, nulu širine i nulu visine, vi ste to tijelo poništili, ili bolje, sveli na točku, na nešto nestvarno, netjelesno, imaginarno. Naša materija i tri dimenzije idu nerastavno skupa. No makar se jedno tijelo grana u tri različita pravca, ono ipak ostaje uvijek jedno jedinstveno tijelo u sebi nerazdijeljeno, tako da imamo jedno te isto tijelo u tri dimenzije: isto tijelo u duljini, isto tijelo u širini, isto tijelo u visini. I kad izraz „trojstvo" ne bi bio posvećen, mogli bismo govoriti o trojstvu u materiji. Kad je tome tako, onda trodimenzionalna materija tj. jedno tijelo u tri dimenzije predstavlja krasnu ilustraciju troosobnog Boga, tj. jedno božanstvo u tri osobe.

Odavna je pak kršćansko oko gledalo u samoj ljudskoj duši najprozirniju sliku presv. Trojstva, i to pod najrazličitijim vidicima. U najnovije doba upiru prstom u sličnost ljudske duše s presv. Trojstvom pod ovim vidikom: U svakoj duši nalazimo osjećaj, htjenje i misao. Osjećaj, htjenje, misao — to je živi troplet kojim se tka povijest pojedinih duša kao i sveukupna povijest čovječanstva. Ljudski život, koji se odvija jedinstveno i harmonično, iz sebe neprestano izbija ovaj trozvuk osjećaja, htjenja i misli. Izbacite li naime iz njega osjećaj, vi ste taj život zaledili pretvorivši ga u hladnu misao i suhu volju. Izbacite li iz njega misao vi ste od njega napravili nejasno klupko grčeva volje i osjećaja. Izbacite li iz njega volju, vi ste tim životom zakrenuli u sanjarenje i romantiku. Svaki metež u povijesti dolazi odatle što je jedan ili drugi od ta tri elementa izgubio u životu ljudske zajednice ono mjesto koje mu pripada. Romantizam, racionalizam, rasizam dosta su svježi spomenici te naše tvrdnje. Isto tako svaka zbrka u pojedincu nastaje što se slijedi ili Faustov recept: „sve je osjećaj" ili recept idealističke filozofije: „sve je misao" ili recept Schopenhauera: ‚sve je htijenje". Naprotiv, sve to nije jedno: sve je troje: osjećaj, htjenje i misao. To troje daje ljudsko jedno, jesu jedno, jesu jedan jedinstveni ljudski život. Tako se jedan te isti ljudski život povlači kroz tri različite forme: kroz misao, volju i osjećaj. Kad je tome tako, onda nam taj život služi kao izvrsna živa slika božanskog života, koji je u sebi istovetan, struji od Oca u Sina i kroz Sina opet u Duha Svetoga, onda smo i opet u posjedu jedne ilustracije misterija presv. Trojstva.

Iznesene misli o prikladnosti postojanja misterija presv. Trojstva kao i te i njima slične ilustracije istog misterija kršćanskoj duši bez sumnje olakšavaju da uzdrži kontakt s tim misterijem, koji sačinjava njezinu svrhunaravnu jezgru No na poseban joj način to olakšava liturgija, koja na mistični način, ali ne zato manje stvaran, pronosi kroz sva vremena one specijalne Božje zahvate u toku našeg ljudskog zbivanja, a koji se zahvati pripisuju na svoj način pojedinim Božjim osobama.

Vrhunac Božjeg zahvata u tok ljudskog zbivanja jest bez sumnje djelo otkupljenja roda ljudskoga. Inicijator pak toga djela i njegov idejni začetnik po zakonu pripisivanja, što nam ga pruža sv. Pismo, jest Otac, prva božanska osoba. Umiješavši se što je intimnije mogao u povijest židovskoga naroda, on je spremio pozornicu na kojoj će se to djelo odvijati, kao što je i svojim dirigiranjem povijesnog razvitka ostalih naroda, u prvom redu Grka i Rimljana, okrenuo srca i duše ljudi prema Kristu, Otkupitelju svijeta, koji se je imao na toj pozornici pojaviti. I konačno dijete u jaslice postavila je njegova ruka kao svoj dar čovječan-

stvu. „Bog je tako ljubio svijet, da je predao svoga jedinorođenca", dovikuje nam sv. Ivan. (Iv 3, 16).

Advenat ili došašće te blagdan Božića vežu nas svake godine ponovno s tim Očevim djelovanjem i upozoravaju na njegovu ljubav.

Izvođenje djela otkupljenja izvršio je Sin. On je krvavom golgotskom žrtvom postao osnivač nove svrhunaravne porodice roda ljudskoga; tvorac novog svrhunaravnog poretka; veliki obnovitelj djetinjstva Božjega u dušama; začetnik svrhunaravnog kraljevstva Božjega na zemlji, kraljevstva s natpaklenskom snagom.

Korizma i Uskrs svake nas godine ponovno vežu s tom krvavom ljubavlju Sina.

Konačno, završenje djela otkupljenja pripada Duhu Svetome. Kroza nj se je val božanskog života zaslužen na Kalvariji izlio na čovječanstvo, a i on se je sam s tim životom spustio u to čovječanstvo te postao božanski oplođivač svega dobra, čista i sveta u dušama. Bez toga njegova silaska novoj svrhunaravnoj porodici čovječanstva oblikovanoj po Kristu falila bi duša, falio bi svrhunaravni sok.

Duhovi i poduhovsko vrijeme i opet svake nas godine sjeća na to Duhovo spuštanje i sjeća na Duhovu trajnu radnu prisutnost u krilu čovječanstva.

Tako su Božić, Uskrs i Duhovi skupa sa svojim liturgijskim vremenskim krugovima adventa, korizme i poduhovskog doba plastični prikaz djelovanja presv. Trojstva u čovječanstvu. Po njima svaka kršćanska duša lako stupa u dodir s pojedinim božanskim osobama, da tako što dublje uroni u ovaj misterij i u sebi ga što svježijim očuva. I to po njima duša dolazi to više u dodir s presv. Trojstvom, što mi nismo samo promatrači djela otkupljenja nego njegovi dionici.

Odmah na početku našega života Crkva nas je po sv. krštenju ugradila u to djelo otkupljenja. Po sv. misi i ostalim sakramentima tijekom života u redu nas otkupljenja neprestano podržava. I sama naša smrt neće ništa drugo značiti nego pripuštanje uživanju plodova toga otkupljenja. A valja naglasiti i to da nas je Crkva ugradila u djelo otkupljenja u ime presv. Trojstva krsteći nas u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, da nas u redu otkupljenja i podržava u ime istoga presv. Trojstva, u čije ime dijeli ostale sakramente i da će nas u ime istoga presv. Trojstva uvesti i u vječnost izgovarajući nad našom smrtnom posteljom: Pođi, kršćanska dušo, s ovog svijeta, u ime Boga Oca, koji te je stvorio.... u ime Sina, koji je za te trpio, u ime Duha Svetoga, koji se u te izlio.

Tako nas liturgija drži neprestano u prisutnosti i dodiru s presv. Trojstvom, koje tvori jezgru našeg svrhunaravnog života i ako se danas kršćanske duše svugdje po svijetu oduševljavaju liturgijskim pokretom, znak je to da se kršćanstvo približava svojoj jezgri. I ako se je Crkva uvijek borila proti racionalističkoj krilatici „svejedno je gdje, kada i kako se Bogu moliš", činila je to zato, jer je takvu pobožnost, koja ne vodi računa o tajni presv. Trojstva u čovjeku i o čovjekovu otkupljenju po njoj, s pravom shvaćala pobožnošću, kojoj nedostaje najkršćanskije iz kršćanstva.

Rekli smo na početku; presv. Trojstvo je misterij prvoga reda, koji ljudskoj misli izmiče s koje god ga strane počne promatrati. Iza svega pak što smo rekli o prikladnosti, o slikama presv. Trojstva te o trojstvenoj strukturi liturgije, možemo zaključiti: Uza svu svoju neshvatljivost taj je misterij kršćanskoj duši ipak blizu.

8. Presv. Trojstvo je specifično kršćanska tajna

Kad promatramo tajnu presv. Trojstva, imamo dojam da stojimo ne samo pred velikom tajnom, pred nedokučivim misterijem, nego pred specifično kršćanskom tajnom, na koju nigdje drugdje, u ni jednoj religiji ne nailazimo. Stoga se ne može nikada dovoljno naglasiti kako su čudne tvrdnje nekih historičara religija, koji bliži povod i izvor kršćanskog Trojstva nalaze u poganskim mitologijama i religijama: semitskoj, indijskoj, babilonskoj, perzijskoj, egipatskoj ili grčkoj. Čudno i nevjerojatno bez sumnje zvuči semitsku trijadu boga mjeseca, boga zvijezde Venere i boga sunca proglasiti izvorom tajne presv. Trojstva kao što to čini npr. Nielsen kad se zna da semitska trijada predstavlja tri različna neosobna božanstva,

dok Otac, Sin i Duh Sveti predstavljaju tri osobe i jedno božanstvo. Osebujno je također indijski Trimurti tj. boga Brahmu, Višnu i Šivu izjednačiti s kršćanskim Trojstvom kad se zna da Brahma, Višnu i Šivu ne označuju tri različite osobe, nego samo trostruku sliku ili odraz jednog te istog božanstva. Osebujno je također iz politeističkog mnoštva bogova starog Babilona, Egipta ili Grčke izlučiti tri boga kao npr. Ozirisa, Izidu i Horusa ili Zeusa, Poseidona i Hada i onda presv. Trojstvo proglasiti njihovim plagijatom kad se zna da Otac, Sin i Duh Sveti nisu tri boga među ostalim bogovima, već jedan jedincati Bog, koji uza se nema drugih bogova.

I kao što je krivo izvore kršćanskog trojstva stavljati u poganske mitologije, isto je tako naopako izvore kršćanskog Trojstva gledati u religioznom strujanju koje obilazi antiknim svijetom tamo od Filona, Aleksandrijca i Kristova suvremenika, do gnostika iz drugog stoljeća poslije Krista. Kažu: Kršćanstvo se ukazuje doduše mnogo čvršće od Filonove spekulacije i mnogo treznije od gnosticizma, ali ipak ono, posebno njegova nauka o presv. Trojstvu, ima isto porijeklo i iste karakteristike koje ima Filonova spekulacija i gnostička nauka onog doba u koje pada početak kršćanstva.

Danas bismo htjeli ispitati tu tvrdnju najprije što se tiče Filona, a onda što se tiče gnosticizma.

Filon, Židov iz Aleksandrije, rođen oko 25. godine prije Krista, a umro 50. poslije Krista, želeći grčku filozofiju dovesti potpuno u sklad s Biblijom, uzima iz Biblije pojam o jednom, dobrom milosrdnom Bogu, a iz grčke filozofije misao da je Bog tako udaljen i tako svojim svojstvima nadilazi svijet te je neizreciv i iznad svakog pojma. Zatim nastavlja: Izvan Boga postoji vječna, nestvorena materija.

Između Boga i te materije nalaze se posredna bića, sile, moći, među kojima je na prvom mjestu Logos tj. Riječ Božja, uzorna ideja svega što je stvoreno i instrumenat, kojim Bog oblikuje materiju.

Tako kod Filona uz Boga nalazimo i Logos, za kojega kažu da je istovetan s drugom osobom presv. Trojstva, koju sv. Ivan, apostol, kao što znamo, naziva također Logosom ili Božjom Riječju. Tako Ivan, kažu, započinjući svoje Evanđelje riječima: U početku bijaše Riječ, ne čini ništa drugo nego smjelo ugrađuje Filonove misli u nov kršćanski sinkretistički konglomerat, koji je Pavao već proširio po rimskom imperiju.

Međutim da li je to ispravno? Da li je Filonov Logos doista istovetan s Logosom sv. Ivana?

1. Istina je da Filon naziva katkada svoj Logos „prvorođenim sinom Božjim", ili govori da je Logosov otac Bog i majka Božja mudrost kao što i sv. Ivan naziva Logos, drugu božansku osobu, Sinom Božjim. Ali to je podudaranje samo u riječima, a ne i u stvari. Očinstvo Božje ima kod Filona samo kozmološki smisao. Ako Filonov Logos ima Boga za oca, to je zato što taj vidljivi svijet uopće ima Boga za oca. Ako Filonov Logos ima Boga za oca, kao njegov prvorođeni sin, to je zato jer je ovaj vidljivi svijet mlađi sin Božji, budući da je kasnije stvoren nego Logos njegov stariji brat. – Ni traga takovu shvaćanju sinovstva Logosova kod sv. Ivana. Očinstvo Božje ima kod Ivana obiteljski smisao. Ako je Bog Otac, to nije zato jer je stvorio svijet, niti je svijet njegov sin, već samo zato jer je Logos njegov pravi sin „jedinorođeni, koji je u krilu Očevu", rođen, a ne stvoren od Oca.

2. Nadalje, za Filona je Logos nesavršena slika Božja, njegova sjena i kao skica. Za one koji u duhovnom životu ne mogu doprijeti do gledanja Boga, velika je stvar ako dopru do promatranja Logosa. Vrhunac međutim vjerske kontemplacije jest izdići se iznad promatranja Logosa i doprijeti do gledanja samoga Boga. – I za sv. Ivana Logos je slika Božja, objavitelj Božji. Ali on objavljuje Boga savršeno i suvereno. „Ko vidi mene, vidi i Oca" i „ovo je život vječni, da upoznaju tebe, jedinoga pravoga Boga i onoga koga si ti poslao, Isusa Krista."

3. Za Filona Logos je instrumenat Božji. Pri oblikovanju vidljivog svijeta glavni je akter Bog, materija je tvorivo iz kojega Bog sve gradi. Instrumenat, kojim se pri tom služi, jest Logos. Logos je pečat koji Bog udara na stvari kao garanciju da ih on, čije su oni djelo, neće nikada napustiti. – Nikada sv. Ivan ne predstavlja Sina, drugu božansku osobu, instrumentom Očevim pri stvaranju svijeta, već uči da Otac i Sin imaju jednu te istu neizmjernu stvaralačku moć kao što imaju jednu te istu božansku narav, da što god radi Otac, to radi jednako i Sin, da je kod stvaranja svijeta jednako angažiran Sin kao i Otac, bez ikakve podređenosti Ocu.

4. Za Filona je Logos biće na pola puta između Boga i stvorova. Za sv. Ivana on je Bog. I Filon doduše naziva svoj Logos Bogom, ali u svim svojim mnogim i opsežnim djelima čini to samo tri puta, i to naveden mjestima Biblije, koja tumači i za koja veli da se je zloupotrebom potkrala u njih riječ Bog, naglašujući veliku razliku između Logosa i Boga. Uostalom, kad bi Filon smatrao Logos Bogom u pravom smislu riječi, onda bi sam srušio svoj filozofski sistem o Božjoj transcendenciji, budući da on u svoj sistem unosi Logos baš zato da uzimadne jedno biće niže od Boga, a opet više od vidljivih stvorova, pa koje se prema tome može zgodno smatrati posrednikom između

Boga i materije. Za sv. Ivana Logos je Bog. I to sv. Ivan navodi, ne uzgred, ni tu i tamo, već je to glavna teza njegova evanđelja, teza radi koje uostalom i piše svoje evanđelje. Logosovo je božanstvo jdnako, ili bolje istovetno s božanstvom Očevim. On ima isto znanje, istu svetost, istu moć i isto djelovanje kao i Otac. I ova božanska istovetnost Sina s Ocem jednako je tako važna za teologiju sv. Ivana kao što je razlika između Logosa i Boga važna za nauku Filonovu. I tko bi htio Ivanov Logos lišiti Božjega dostojanstva i njegovu bit odijeliti od Božje biti, za nj više evanđelje sv. Ivana nema nikakva smisla, kao što ni za onoga koji bi htio Filonov Logos shvatiti pravim Bogom, filozofija Filonova nema više nikakva smisla.

5. Konačno za Filona Logos nije osoba. Njegov Logos je neka moć, ideja, više metafizičko nego fizičko biće; neka mitološka sila, koja drži svijet; zakon koji vlada svijetom; lanac koji povezuje elemente. — Za sv. Ivana Logos je Isus Krist, ona divna osoba Bogo-čovjeka, čije govore iznosi, čiji život razvija, i čiju smrt opisuje.[1]

Imamo li pred očima sve te razlike kao i činjenicu da sv. Ivana nije nadahnjivala kod pisanja filozofska spekulacija kao Filona, već uspomena na Isusa Krista, onda nam izgleda posve naravnom i jasnom izjava uglednog protestanta Harnacka, inače protivnika naše dogme o presv. Trojstvu: „Logos (sv. Ivana) nema ništa zajedničko s Filonovim Logosom osim imena." S njim se slaže i modernista Loisy. Zeler pak, slavni autor povijesti grčke filozofije, izjavljuje da je pojam Logosa kod sv. Ivana posve drukčiji nego kod Filona.

Nema, dakle, govora o tome da bi religiozni filozof Filon udario temelje kršćanskom misteriju. A šta je s gnosticizmom?

Centralni problem gnosticizma bio je: kako dovesti u sklad dodir Boga, koji je savršen i dobar, s materijom koja je nesavršena i zla. Po gnosticizmu naime oduvijek uz dobrog Boga postoji i materija, koja u sebi nosi izvore nereda, klice fizičkih i moralnih zala, uzroke svega zla u svijetu. Stoga, ako je Bog iz te i takve materije oblikovao materijalna bića, kako je to mogao učiniti, a da pri tom ne uprlja svoje savjesti, a da ne prijeđe na nj odgovornost zla, koje harači svijetom, da ne baci time ljagu na svoju vlastitu svetost? Gnostici rješavaju taj problem stavljajući između Boga i materije posrednike: duhovne sile, duhove, one, koji su stvoreni od Boga i koji su prema tome manji od Boga, ali koji stoje po svojoj naravi iznad demonske materije. Samo ti posrednici — te duhovne sile i eoni — oblikuju iz materije bića uzimajući na se svu prljavštinu te nečasne rabote, dok sam Bog ostaje netaknut u sferi čiste dobrote i čiste savršenosti. Eoni su karika koja veže Boga sa materijalnim svijetom; instrumenat kojim se Bog dodiruje materije.

Pitat ćete i s pravom: Što kršćanstvo, pogotovo misterij presv. Trojstva, ima zajedničko s izloženim religioznim sistemom gnostika? Ali oni, koji niječu presv. Trojstvu kršćansku zavičajnost, odgovaraju ovako: Nije li kršćanski Logos, druga božanska osoba, po kršćanskoj zamisli veliki posrednik između neba i zemlje? Nije li on onaj, po kome i u kome je sve stvoreno, koji sve stvari snagom svoje riječi drži na okupu? A ako je tome tako, nije li kršćanski Logos, a dosljedno i kršćanski Duh Sveti, koji izlazi iz Boga, samo jedan od gnostičkih eona i ništa više.

No i najnemarnijeg čitaoca novozavjetnih knjiga mora frapirati činjenica da te knjige posvećuju vrlo malo pažnje kozmogoniji, koja tvori srčiku gnosticizma. Ako se izuzmu

tri kraća mjesta (Kol 1, 15; Žid 1, 1-4; Iv 1, 1-10), onda možemo reći da se sv. Pismo Novoga Zavjeta uopće ne bavi stvaranjem svijeta. Pogoto za njegove autore problem materije i zla s njom skopčanog nipošto nije centralni religijski problem, niti rješenje tog problema vodi Logosu. Ono što vodi njihov duh Logosu, jest stvarna i ljudska pojava Kristova, na kojeg uspomena ispunja njihovu dušu i pokreće njihove misli. Pa kada stoga govore da je Logos, postavši čovjekom, veliki posrednik između neba i zemlje, onda ta njihova riječ ima posve drugo značenje nego kod gnostika. Njihov posrednik nije gnosički eon, neki polubog, bačen izvan božanstva, već pravi Bog, ravan Bogu, te isto tako nosilac božanstva kao i Otac. I njegovo posredništvo ne sastoji se u tome da bude Božji fizički instrumenat kod stvaranja, već da bude moralni posrednik palog čovječanstva pred uvrijeđenim Božjim veličanstvom. I njegova posrednička akcija ne sastoji se u tome da očuva Boga od prljavštine materije, već da svojom žrtvom na križu opere moralnu prljavštinu s čovjeka. Ako ipak autori sv. Pisma kažu da je Logos onaj u kome i po kome je sve stvoreno, onda oni time nikako ne žele, kao što smo već rekli govoreći o Filonu, podrediti u akciji stvaranja Logos Bogu, svesti ga na goli instrumenat, podijeliti mu neku skromniju ulogu. Evanđelje sv. Ivana, koje najviše iznosi određivanje Logosove kozmološke uloge, jasno uči da je Logosova akcija pri stvaranju zajednička s akcijom Oca, da je ona zapravo ona ista Očeva akcija kao što je u Logosu, i ona ista narav Božja koja je u Ocu. To je smisao onih riječi kod sv. Ivana: „Moj Otac uvijek radi, ja također" i onih „ja činim sve što čini moj Otac". A po sv. Pavlu sve opstoji u Logosu kao što i u Ocu, u kojem živimo, mičemo se i jesmo. Tako po nauci sv. Pisma Otac i

Sin pri djelu stvaranja ne stoje jedan prema drugom kao prvotno i drugotno božanstvo, kao instrumenat u majstorovoj ruci, već oni obojica za veliko djelo stvaranja predstavljaju jednu jedincatu stvaralačku silu i jedan jedincati nedjeljiv izvor stvaralačkog djelovanja.

Tako postoji bitna razlika između druge božanske osobe i gnostičkog eona. I apostoli su znali da bi gnosticizam unijeti u kršćanstvo značilo kršćanstvo minirati u njegovim temeljima. Zato sv. Pavao u svojoj poslanici na vjernike u Kolosima odgovara vjernike od gnostičke teozofije i od njihova praznovjerna štovanja duhovnih sila, a u poslanici Židovima smješta Krista iznad svih duhovnih sila, stavljajući ga na tron božanstva. Na istoj liniji protivljenja gnosticizmu stoji i sv. Ivan, a poslije njega i sva Crkva. Jedan znak više da kršćanstvo nije iskristaliziralo svoje dogme šurujući s gnosticizmom.

Imajući na koncu pred očima sve što smo rekli o poganskim misterijima i presv. Trojstvu, o Filonovu Logosu i Logosu sv. Ivana, o gnosticizmu i drugoj osobi presv. Trojstva, možemo zaključiti riječima o Lebretona, koji je napisao početkom našeg stoljeća ovo: „Pred stotinjak godina rado se je vjerovalo da se tragovi Trojstva nalaze u poganskim legendama... Ja međutim ne smatram korisnim raspravljati o nastojanjima tih autora. Ona predstavljaju doduše zanimivu, ali već davno prošlu epohu povijesti religija." A ako smo mi ipak ovdje o njima progovorili, učinili smo to stoga da prikaz o presv. Trojstvu, koji smo do sada razvijali, dobije jasan zaglavak o veličajnoj i neiscrpivoj dubini i ljepoti božanskog života u nedjeljivom Trojstvu.

B I LJ E Š K E

I NARAV I ZNAČENJE MISTERIJA UOPĆE

1. Ulrici, Gott und Natur. Str. 71
2. Strauss, Der alte und neue Glaube. 1872. Str. 266.
3. Cicero, De offic. 3, 17.

II TROJSTVO U JEDINSTVU

1. Isp. P. Lippert S. I., Der dreipersönliche Gott, Freiburg im Breisgau 1937. Str. 30 i dalje.

III OTAC I SIN

1. Isp. P. Lippert S. I., nav. dj. Str. 42.

IV KOJI OD OCA I SINA IZLAZI

1. Isp. P. Lippert S. I., nav. dj. Str. 55-58
2. Monsabré, Esposizione del dogma catholico. Essere, Perfezioni, Vita di Dio. Preveo Bonomelli, Torino 1908. Str. 155-156.

V ČOVJEK I DRUŠTVO U SVJETLU PRESV. TROJSTVA

1. Isp. Bakšić, Presv. Trojstvo. Zagreb, 1941. Str. 317-322. Henri de Lubac, S. I. Catholicisme. Paris 1952. Str. 284-305.
2. Paul Henry, La Vision d' Ostie. Str. 29.
3. Maréchal, Etudes sur la psychologie des Mystiques. T. 2. (1937). Str. 254.
4. H. de Lubac, nav. dj. Str. 304.

VII TAJNA PRESV. TROJSTVA I LJUDSKA MISAO

1. Monsabré, nav. dj. Str. 120-121.

VIII PRESV. TROJSTVO JE SPECIFIČNO KRŠĆANSKA TAJNA

1. Isp. Lebreton, Les origines du dogme de la Trinite. Paris 1910. Str. 516-523.

SADRŽAJ